

Babadé nagara Patjitan

A. (Ganda-atmadja)

Babadé nagara Patjitan

déning A. (Ganda-atmadja)

Patjitan · 1924

Inhoud: Babadé nagara Patjitan

Na den val van Madjapait zou een zoon van den laatsten Browidjojo, Batara Katong geheeten, den Islam hebben omhelsd en zich te Panaraga hebben gevestigd als adipati. De Zuidkust behoorde tot zijn gebied, doch was nog woest. Langzamerhand vestigden zich met instemming van den Adipati verschillende Mohammeden langs de Zuidkust.

Beboeka

Katjarita kang djoemeneng ratoe ing kraton Madjapait kang wekasan adjedjoeloek Praboe Brawidjaja kang kaping lima, ratoe binatara amengkoni noeswa Djawa kabeh, tanah Soematra, Malaka, Borneo lan kapoeloan Soenda-tjilik. Bareng taoen 1400* kraton ikoe dibedah déning ingkang putra déwé, apearab Radèn Patah, ija ikoe patoctané garwané pamingpir kang saka ing nagara Tjina. Sabedahé kraton Madjapait, Praboe Brawidjaja lolos saka kratoné, déné para poe trané pada sesowangan golik orip déwé-déwé; ana kang woes anoet sarengat Kangdjeng Nabi Rasoelollah, ana kang isih lestari agama Boda.

Poe trané Praboe Browidjaja kang kaping lima aran Batara Katong, kaprenah sadèrèké sepoh sedji bibi karo Radèn Patah Soeltan ing Demak, woes soemoengkem anglahoni agama Islam, atehocka ing alas, kang samengko diarani nagara Panaraga. Dadisan ikoe ora sowé dadi reja, wong-wonge kang akeh woes pada mandjing djama Islam, moelané Batara Katong noeli diangkat dadi Adipati

ana ing kono. Watésé nagara Panaraga ing nalika ikoe kang Wétan Goenoeng Wilis, kang Kidoel sagara, kang Koelon Goenoeng Laroe, kang Lor Talaga Pasir.

Kaanané nagara Patjitan, sadoeroengé ana padockochan

Nalika Batara Katong atehocka ana ing Panaraga, kaanané tanah pagoenoengan saeroté paisir Kidoel samengko diarani nagara Patjitan sarerenghon é kabeh, isih alas abebondotan. Minid saka kaanané tetochoetan, doerang ana antarané, jen lemah ikoe woes naté dibobak ing wong. Sidji loro, haja ba: ing goewa Kalak, (Onder-distrik Belah), goewa Sampoerna (Soclakan),

Noot: Kedadosan-kedadosan, ingkang boton wonten kahanganipoen taoen, panjerat sampoen boton saged angсал kahangan taoen pinter domadosipoen.

poetjoké Goenoeng Lima (Kebon-agoeng), Astana Gentong masdjid Manten (Koeta) lan masdjid ing Tandjoeng-Kidoel (horog), ana tilasé manawa ing kono vega woes naté diambah ing wong, ananging manoe sa kang pada ngambah ing kono ikoe moeng perloe maratapa baé, ora nijat omah-omah.

Satilasan-patilasan ikoe kang isih ana tjaritané:

I. Astana Gentong.

Doenoengé tjedak karo sagara, patang pal saka Koeta, asoedjoed gentong dipajoni doch. Wiritané gentong ikoe isi baloeng manoesa; sarenèhé owong mratèlakahé, manawa gentong ikoe panoenggalané toembal saka Ngerom Toerki, nalika poels Djawa diisèni wong-wong saka Ngerom kang sapisan ora bisa landa.

Akeh wong kang pada marlokaké andeleng ing kono, manawa wong kang andeleng ikoe bakal katekan ing sahadjat éstawa akeh kabegdjané, pandelengé baloeng ikoe soenendé, déné jen wong kang ngongak gentong ikoe bakal rehasa kang sinedya éstawa ora doewé kabegdjan, pandelengé baloeng ikoe goembletah ana ing sadj roning gentong.

Watara woes pitoeng poetcochan taoen saprené, baloeng mao didjoepock déning toewan Kontrolir Pangréh pradja, digawa moelih, kagané apa ora ana kang bisa nerangahé. Sailangé baloeng, ora ana wong kang marlokaké andeleng mrono. Sidji loro isih ana wong saka mantja nagara kang pada andeleng mrono, kang diisti moeng arep soemicroep woedjoedé barang koena,

kang isih ngéramaké wong akeh, déné gentong sarta pajoné edock kang kongsi saprené doesoeng naté disalini, isih betjik doesoeng ana kang roesak.

II. Masdjid Manten.

Doemoenoeng ana saloré Koeta Patjitan, watara ana rong pal, baloengané kajoe, pajoné atep, kongsi saprené doesoeng kawrochan sapa kang jasa. Wong-wong pada ngarani, manawa masdjid ikoe masdjid tibaw. Moenggoeh saka gatocking panemoe, kira-kira dik djaman Demak, ana nangkoda soegih: abelana, bareng teka ing kono, bandjoer jasa masdjid ikoe ngiras nenhemaké awaké. bareng masdjid wis rampoeng sarta awaké woes tenthem, noeli ambandjoer aké lakoené. Ing saikiné pajoné disalini gendèng.

III. Masdjid ing desa Tandjoeng-Kidoel.

Bawah distrik horog, watara sapal saka kadistrikan, ana kepèké isi kitab-kitab disanggar ana ing sadjroné masdjid kono; wong-wong oega ngarani, manawa masdjid ikoe panoenggalané masdjid ing désa Manten masdjid tibaw, djalaran kongsi saprené ora ana tjaritané sapa kang jasa.

Wiritané Patjitan ana padockochan

Ambalèni tjarita ing doewoer, sawatara taoen lawasé, sawoé Batara Katong dadi Adipati ana ing Panaraga, ana wong Islam saka ing Demak aran kjai Siti-geseng, sowan Lang Adipati Batara Katong, njoewen alas bakal dibobak kanggo padockochan. Lang Adipati kearanan panggalihé mirengaké atoor panoewoené kjai Siti-geseng. Panjoewroené diparenngaké sarta kjai Siti-geseng dililani milih alas kang disenengé, samangsa woes tata tenthem anggoné balé omah, kadawohan njambi menjaraké agama Islam.

Kjai Siti-geseng saanak batihé bandjoer boedal mangidoel, moenggoh medow goenoeng, kasoeaharné ana ing dalan ora katjarita. Bareng lakoené wis toemeka ing tanah ngaré toemeka papan kang woes disenengé, bandjoer lèrèn sarta nantjibaké tékéné pring petong gedéné sagaran arit, ora sowé bandjoer pada aniviriti babad alas. Panggonan ikoe ing samengko diarani Désa Ngredjasa. Bereng pambabadé alas woes oleh sawatara djembaré, kjai Siti-geseng harasa sajah bandjoer ngaso, golèk panggonan kang tjedak bandjoer orip. Ing kono kjai Siti-geseng ing sadina sarengjiné tansah andedonya marang Goesti Allah: Moega-moega hadjahé bisa kasembadan tanpa ana pakirochè, kenaa diengjeni saanak boewoné. Saiki panggonan maoe diarani Koeweng-sèwoe, lohé saka desa Ngredjasa (apna karo tengah pal. Kjai Siti-geseng

anggone nenhemaké awaké ana ing kono kongsi sawatara taoen isaréne; bareng anggoné ngaso woes anjoekoepe, sarta kekoewatané woes poelih, ora sowé bandjoer ngondangi marang pambabadé alas. Ing kono kjai Siti-geseng nveroh, jen téhéne kang ditantjebaké maoe bisa orip sarta woes moendak sawatara gedéné, kongsi saprené pring petong ikoe bisa lestari orip sarta salawas-lawasé dadi pepoendéné wong ing désa kono lan sakiwa tengené; ananging dapoetan epring ikoe ora bisa andadi, dapoetan ikoe saprana-saprené moeng bisa isi epring rong londjoer, manawa ana ebeengé kang troeboes, baboné kang sidji ana kang ngarang, ora sowé bandjoer mati. Wiwit semana kjai Siti-geseng karan kjai ageng Petoeng.

Seh Maolana-Mahribi babad alas ing désa Doedochan, saloré désa Ngredjasa.

Sapoengkoené kjai Siti-geseng saka ing kadipaten Panaraga, ora sowé ana wong manèh saka Demak sowan Lang Batara Katong, andarbèni panoewen haja déné Siti-geseng kasboct ngarep, wong ikoe aran Seh Maolana-Mahribi. Panoewoené Seh Maolana-Mahribi oega kaidèn, kadawochan milih alas samenengé déwé. Seh Maolana saanak batihé noeli mangkat mangidoel moenggoeh medow goenoeng, rekasa sarta soeniné ana ing dalan ora katjarita. Bareng lakoené tekevan ing alas saloré désa Ngredjasa, watara patang pal lohé, bandjoer lèrèn tata-tata pondokan. Ing kono atiné Seh Maolana kepèntjoet andeleng pasang rakité alas, dagé palemahan sarta kaanané lan bangsané tetocrochan kang pada toehoet ana ing kono. Moelané déwéké bandjoer miviriti babad alas digané padockochan. Padockochan ikoe samengko diarani désa Doedochan.

Sawatara sasi sowroné, Seh Maolana-Mahribi kroenga pawartané kjai Petoeng, bandjoer satjarah marang désa Ngredjasa. Mangkono oega kjai Petoeng ija noeli-noeli tilik marang désa Ngredjasa (Doedochan?). Déné wrigatine remboog anggoné pada marsoedi amentjaraké agama Islam.

Kjai Ampok-baja babad alas ing Posong

Sapoengkoené Seh Maolana-Mahribi saka ing Panaraga, ana manèh wong loro, kang sidji aran kjai Ampok-baja, sidjiné aran Mènak-sopal, pada sowan Lang Adipati Batara Katong, pada andoeiveni panjoewroen haja déné Seh Maolana-Mahribi kasboct ing doewoer. Lang dipati Panaraga oega bandjoer anglegani panoewoené wong loro maoe, sarta bandjoer kalilan milih alas ing sasenengé déwé-déwé.

Ora sowé wong loro maoe saanak batihé pada boedalan, satekané ing satjabaité pategolan pagelaran, Mènak-sopal abebisik: “Adi, Koela badé andjadjah wana kaprenah sakidoel Wétan poenika, bok bilih wonten ingkang undabosaken tjondonging manah koela, ing mikoe badé koela babet.”

Kjai Ampok-baja mangsoli: “Inggih prajogi, kakang, koela ingkang ngidoel ngiléw, jen ing mikoe koela sagéd angsal wana ingkang matok inggih badé koela babat kanggo padckahan.”

Mènak-sopal lan Ampok-baja noeli emban salanet pada pepischan sowng-sowang anoewoet karepé haja kang kapratilahahé ing doewoer. Kakoené Mènak-sopal sowé-sowé teka ing panggonan kang njenengaké atiné, ija ikoe alas ing Trenggalik, alas ikoe bandjoer dibabat dadi padockochan, saiki dadi Koeta Trenggalik.

Katjarita Ampok-baja anggoné andjadjah alas; bareng woes teka alas saloer-koeloné désa Ngredjasa, hoerang loerih limang pal, atiné krasa djendjem, bandjoer aniviriti babad-babat. Locviné anggoné mboebok alas ora katjarita, panggonan ikoe samengko diarani désa Posong.

Amoedjoe savidjining dina, Ampok-baja moenggah goenoeng sakoeloné dadah angonggar-enggar atiné sarta bisaa weroch polatan ing kira tengén; bareng anggoné moenggah woes oleh ± 200 kaki, ngaso ana ing sangisoré kekajon. Ing kono déwéké weroch loemaké banjoe sagara lan panggonan lija-lijané. Bareng déwéké nolah ngidoel ngétan, weroch ana kochoes koemoeloen angampah-ampah ana ing salocwroé kekajon. Ampok-baja bandjoer angomandika: “Kaé kochorsé alas dioboeng, bakal dibabat kanggo padockochan éstawa digané tegal. Hah jen mangkono, tekahoe ing laladan kiné doesoeng karochoan bisa dadi tetoewané ana ing kiné.” Ora sowé Ampok-baja bandjoer bali moeliih.

Tsoeké Ampok-baja léboengan angener marang panggonaného kochoes, lakoené ing dalan ora hatjarita, sowé-sowé lakoené bisa toemeka ing dockoch Ngredjasa sarta sapatemon karo kjai Petoeng, kang wektoer ikoe isih amboebak alas. Kjai Petoeng bareng weroch ana wong meneka, bandjoer dipetockaké, saroesé anila krama djéneng sarta pinanghané, Ampok-baja noeli diantjarani loenggoch marang mah é, saroesé satata loenggoch, sarta ngaso ing sawatarané,

Ampok-baja bandjoer takon: “Sampoen pinten taoen sampejan atehocka wonten ingriki?”

Kjai Petoeng mangsoli: “Koela boton sagéd maelani ingkang kalajan goematok, wataris kimanon sampoen wonten sadasa taoen; dateng koela ing miki boton koela pengeti tanggal woelav sarta haoenipoen, ingkang dados panengeran koela, sadateng koela ing wana miki koela nantjebaké téken koela déling petoeng agengipoen sagaravan arit, ing saladjengipoen deling maoe sagéd

gesang, agengipoen samangké sampoen sapoepoe. Ingkang poenika moegi sampejan kintén-kintén pijambak sampoen pinten taoen dangoenipoen. Soemangga sami ringali panggenanipoén deling.”

Ampok-baja bandjoer andeleng dapoetan epring ikoe, ora sowé Ampok-baja bandjoer tjalatos: “Ki sanak, jen makaten inggih saéstoe romijin koela datengipoen ing wana laladan miki. Jen sampoejan kirang pratjadosipoen, moegi sampejan ningalana karang kibi koela dateng dekah Posong.”

Kjai Petoeng mangsoli: “Prajogi, ki sanak, mangké samatawis dinten engkas, samangsa pandamelan koela sampoen kenging kasélani, koela badé dolan mrika.”

Ora sowé Ampok-baja noeli pamitan moeliih, ing sadalan-dalan ki Ampok-baja tansah anggazas; Kaprije réka dajaané bisané kjai Petoeng pratjaja manawa déwéké témen-lwrih disik anggoné ambabat alas katimbang kjai Petoeng.

Satekané ing omah, Ampok-baja woes nemokaké gelar kang bakal ditindakahé; déwéké noeli ngresaja marang sanak batihé lan tangga teparoné: amoetori werit kalapa kang mangsané woes ngemohi sowohé saka Panaraga diéliah marang pakarangané. Kang diresaja pada semenggem, lakoené ing dalan ora katjarita, sawatdra sowroné woes pada bisa bali sarta pada angganwa poetoran werit kalapa, noeli ditandoer dikarang patock abja kongsi ngebarami, manawa tandoeran ikoe tandoeran anjar. Ananging sanadhjan haja ngapa betjiké anggoné mranata, éwadéné angger sowng ija isih bisa soemoerop manawa kalapa ikoe tandoeran poetoran.

Kjai Boewana-keling ambabat alas ing bésa Djati.

Sasocwiné kjai Petoeng, Seh Maolana-Mahribi, Ampok-baja lan sapanoenggalané pada bebakal ana ing laladan kono, ija tansah loemintoe baé anané wong kang pada miloe babad alas ing sakiwa tengené, kang akeh wong ikoe isih agama Boeda, pelajon saka kraton Madjapait lan lija-lijané, kang dadi tetocwané kjai Boewana-keling kang atjakal-bakal ana ing désa Djati.

Kjai Petoeng reboet disik anggoné babad alas karo kjai Ampok-baja.

Bareng woes andoenghap toemeka werangané, kjai Petoeng bakal anekami ing dockoch Posong. Kjai Petoeng kang disik mampir marang dockoch Doedochan, satekané ing kono, ketemoe Seh

Maolana-Mahribi, tjalatoené: “Adi, ndawreg sami dateng ing dockoch Posong, noerèni kjai Ampok-baja, perloeé si adi koela adjak, kang sapisan: sampoejan koela tepoenggahé karo déwékhné; kapindoné: sampoejan koela pasrahi andeleng kithiré sabandjoeri amantjasi, koela-karo ki Ampok-baja vikoe disik poendi anggoné pada omah tonten ngriki.”

Seh Maolana bareng kroengoe tembongé kjai Petoeng bandjoer mangsoeli: “Inajogi, kakang, jen sampejan njoerowèni, mangga sami bidal sapoenika, moempoeng haranipoen padang sarta pandamelan koela kenging koela sélani.”

Kjai Petoeng lan Seh Maolana-Mahribi noeli bebarengan boedal marang Posong, lakoené ing dalan ora katjarita; ora sowé woes teka ing Posong, ing wraktor ikoe kjai Ampok-baja kebeneran ana ing omah; bareng weroch ana dajoch teka, enggal-enggal dipetockaké sarta diantjarani loemeboe marang omah, saroesé bagé-binagjé, bandjoer ditepoengaké karo Seh Maolana-Mahribi. Kjai Petoeng lan Seh Maolana bandjoer diadjak andeleng kithiné, temboengé: “Ki sanak, moegi kagaliha, kalapa poenika pananen koela sareng-sareng kalajan anggen koela ngedegaken grija poenika. Kalapa ing orekdal poenika sampoen orontjinipoen angemohi serohserohanipoen. Ingkang poenika, moegi sampejan kintén-kintén pijambak, sampoen pinten taoen dangoenipoen?”

Kjai Petoeng lan Seh Maolana bareng weroch marang handoerané wit-kalapa, sanalika-bandjoer soemoerop marang gelaré kjai Posong. Ananging sarèhné kjai Petoeng ora demen amboekak wradiné lijan sarta ora gelem pasoelajan sarta goemeder, katjaba saka ikoe, ija rada karepotav anggoné noedockahé marang kabeneravé, moelané ija bandjoer ngalah, tjalatoené: “Inggih, ki Ampok-baja, klapa taneman sampejan sampoen andjroh kitri sarta wohipoen sampoen angemohi, sobakavis kalapa ingkang sampoen makaten poenika emoeripoen sampoen wonten gangsal welas taoen, déné taneman koela deling petoeng sawreg ngoemoen D njengkenipoen sadasa taoen. Dados tetélanipoen anggén koela bebabé wonten ing tanah miki kavon romijin kalajan sampoejan. Ingkang poenika, poenagi koela, manawi sami ginandjan willoedjeng tanpa wonten pakiretipoen, sarta malik poen kakang anjaeraveni, ndawreg ing béndping sami abebésanan antoentoemaken baloeng apisah, angnaketaken ingkang areenggang, anjantosakahen karockooman.”

Kjai Ampok-baja bareng kroengoe tembongé kjai Petoeng kang haja mangkono, boengah banget sarta kapranan atiné, moelané noeli asoegoem-soegoen sanggem-soemanggen apa kang dadi prasctyané.

Seh Maolana-Mahribi bandjoer anjelani: “Sarèhné samangké kjai Posong sampoen tetep dados sepoeh, mila saling pamrajogi koela, soepados ing ringking sampoen ngantos andadosaken soemelang sarta soewala, prajogi soeréngkohripen siti dipoen-tetepaken watésipoen.”

Mangkana watésé lémaké ki Posong diprantasi, kang hor bléngket tepsong ropoh karo boemi Panaraga, kang Wétan Kali-woeloch, kang Kidoel sagara, sarta boemi Ngredjasa kang lor kangtepsong wates karo boemi Posong soepaja ditandoeri wit madja.

Wong kateloeé woes anjondongi marang watésé lemah ikoe. Néné Seh Maolana-Mahribi ora didoewni lemah. Kang dadi pamrajogané kjai Ampok-baja, Seh Maolana-Mahribi diangkat dadi panggoeloe, mardika ana ing désa Doedochan.

Bareng wong kateloe maoe woes pada anarima ing pandeem, ora ana kang soewala, Kjai Petoeng lan Seh Maolana pada andjaloch pamit moeliih sesowangan.

Kjai Ampok-baja, Siti-geseng lan Seh Maolana Mahribi angloeworji kjai Boewana-keling soepaja mandjing agama Islam. Haja kang woes katjaritakahé ing doewoer, satekané kjai Petoeng ing dockoch Ngredjasa, ora sowé tansah loemintoe baé anané wong kang pada babad alas ing sakiwa tengené. Sowésowé padockochan-padockochan maoe woes pada retja-retja, kang akeh woes pada dadi padésan.

Amoedjoe sawidji dina, Seh Maolana-Mahribi andjadjah marang désa-désa, déné kaanané wong-wong maoe kang akeh isih agama Boeda, kang dadi pepoendéné kjai Boewana-keling, dedoenoeneng ana ing désa Djati, kaprenah saloer-wetané désa Doedochan.

Seh Maolana-Mahribi bandjoer marang Ngredjasa, kjai Petoeng diadjak marang Posong, perloe angremboeg prakara anggoné arep angéslamaké wong-wong Boeda ikoe. Satekané ing Posong, bandjoer pada sarasehan panemoe; giliging panemoe, kang bakal diislamaké disik ki Boewana-keling, krana ikoe kang dadi pepoendéné wong Boeda lijané sarta misoewor akeh kasekténé lan kagoenané, jen ki Boewana-keling woes gelem mandjing Islam, lija-lijané ketemoe gampang. Manawa kjai Boewana-keling dirembocgi aloes ora gelem manoet, ija bandjoer digitik perang dijané rerempon. Moelané satekané ing désa Djati rowsa pada samekta anggawa gegaman pisan. Sawoesé dina anggoné angloworogi dipantjasi, kjai Petoeng sarta Seh Maolana-Mahribi bandjoer pada pamitan moeliih.

Sawatara dina sowroné, bareng woes toemika ing dina kang woes ditamtokahé, wong tiloe kang woes kaseboet ing doewoer pada boedal bebarengan anggawa poenggawa ing sawatara asikep gegaman, soeriné lan kaanané ing dalan ora katjarita. Bareng woes toemika ing désa Djati, kjai Boewana-keling kagét andeleng tekané wong-wong doemodjog tanpa larapan sarta pada asikep

gegaman, bandjoer dibagékahé, djénengé, omahé, sarta apa kang dikarepahé. Kjai Petoeng mangsoeli: “Ki sanak, akoe iki oetoesan é Lang Adipati Batara Katong, ing Panaraga, didawohi angéslamaké wong désa Djati kiné kabeh.”

Kjai Boewana-keling keberangan pamikirné, romasa jen diadjah-adjah, amangsoli soejal: “Heh, keparat, kaereng adjar, wani-wani ngambah werengkonhoe tanpa wara-wara. Kepara ngarep.”

Kjai Petoeng modjar: “Sanadjan akoe ho adjak prang tanding ija ora selap, djandji honé dak kedépaké ora ilang, krana woes dak isti saka ing omah moela.”

Kjai Boewana-keling trangginas andjoepock badamané, noeli noebroek moengsoché, rambah-rambah anggoné namakahé bedamané ananging ora bisa toemama, krana wong teloe ikoe woes pada oendagi éndané, diteter-teter njaoel mangiwra manengen anggoné namakahé bedamané ija meksa toena. Sasoewriné ikoe kjai Boewana-keling disorogi toembak, dilamergi, ananging ija mlisi baé, koelité ora mendat ketaman ing toembak étawa gegaman lijané, koelawargané sarta moerid-moerridé kjai Boewana-keling pada moerinani goeroené,¹ pada toemandang sedy aatoeloeng, bandjoer tjampoeh dipetockaké poenggawané kjai Petoeng, ramé perangé. Kjai Boewana-keling sanadjan ora pasak tapak paloning pandé sisaning goerinda, benor koelité ora tatoe étawa kosik, ananging sowé-sowé ing djero roemoek sarta kekoewatané soeda. Moelané kjai Boewana-keling sowé-sowé bandjoer ambrock goelasan ora bisa ngadeg, ananging ora bisa toemoli mati, djalaran ki Boewana-keling andoewéni adji Pantja-sona. Kjai Petoeng enggal jasa andjang-andjang loro, sawoesé rampoeng, kjai Boewana-keling noeli ditigas goloené, gemboengé noeli dioentjalahé marang andjang-andjang sidjiné, déné awaké ing andjang-andjang lijané. Gemboengé noeli dipetak ana ing Kidoel kali désa Djati, déné awaké ana ing hor kali. Manawa majiké ki Boewana-keling dikoeboor haja déné loemrahé majit, woes mesti ora sowé ki Boewana-keling bisa waras manèh.

Ahli warisé sarta moerid-moerridé kjai Boewana-keling, bareng weroch jen ki Boewana-keling woes kaprawasa, sansaja anggambira riwoet waringoekon ngamoek poenggowng, nir-haja nirwikara nedya pepoelih, ananging akèh kang kaseser, ora sowé pada laroet mviris ora ana kang kawawa nanggoelangi perangé wadjabala Islam, bandjoer pada loemajos asar-saran, sésané pada noengkoel, kang pada noengkoel noeli diéslamaké.

Matekmé kjai Boewana-keling ora lawas ditjoenghoeop, kongsi saprené dadi panjadranané para dalang lan wayang lan nijaga.²

Kjai Sambi-goemélar manggalané wong-wong kang

isih agama Boeda mandjing agama Islam métoe saka karepé déwé.

Ambalèni tjarita ngarep, kjai Boewana-keling andoewéni bojot aran Sambi-goemelar. Sambi-goemelar ikoe ija dadi panoetané wong-wong kang isih agama Boeda.

Amoedjoe sawidji dina, kjai Posong reremboegan lan sakantjané, kapriyé pratikélé anggoné bakal angislamaké Sambi-goemelar. Sézorahé kjai Petoeng: “Saking pamrajogi koela, poen Sambi-goemelar boton perloe dipoen-loerogi dipoen-roeda peksa kados déné kjai Boewana-keling, awit manawi pijambakipoen poegoeh, temahanipoen andadosaken werrinihipoen pantjakara, andjalari pepedjah; langhoeng octami dipoen-raketi kalajan temboeng memalad sih, pasemon wemieh, sageda ledjar lan lilih manahipoen. Sasampoenipoen makaton ladjeng dipoen-kedahaken sarta retosakèn saringanipoen agami Islam kalajan temboeng ingkang sarèh, ing pangangkah sageda noengkoel sarta manoet ing salintiripoen pijambak, kasepamèkna mendot sélam ing salebetipoen toja, sageda kénging sélamipoen, ananging tejanipoen sampoen ngantos boeteg. Koela pijambak sagah angislamaké kjai Sambi-goemelar kalajan pratikél makaten maoe.”

Kjai Posong lan Seh Maolana-Mahribi karenan atiné bareng kroengoe remboegé kjai Petoeng, karo-karoné pada andjoemoerongi sedyané. Ora sowé bandjoer bata moeliih; satekané ing dalan simpangan noeli pepisahan moeliih marang omahé déwé-déwé.

Amoedjoe sawidji dina, kjai Petoeng mider-mider ing alas satjedaké pomahané karo angodlir boediné, kapriyé anggoné arep nemoni kjai Sambi-goemelar. Ora sowé lakoené kepetoch karo wong kaki-kaki anggawa boemboeng déresan sidji didalit rapet banget, wong kaki-kaki ikoe alon anggoné takon: “Heh djébing Petoeng, adja ko bandjoer-bandjoer ahé anggoenmoe arep angislamaké kjai Sambi-goemelar ing désa Djati, krana satitik perloené, jen ana apesé awakinoe bisa gawé rengkané anggoenmoe bebakal ana ing kéné, loewih betjik kowé andekérésa ana ing omah baé, bisa dadi woerocheé pangasilannoe sarta bok manawa moerakabi kanggo ingoné anak botjomoe. Wis noeli moeliha, iki dak wérihi boemboeng patérésan sidji kanggo tentoewan. Ananging wrèlingkoe poma, boemboeng iki adja ko boekak ana ing dalan, jen kowé woes teka ing omah, lagi kena ko boekak. Erja! gelis tampanana.”

Kjai Petoeng goerawalan namponi boemboeng, doerang kongsi kawtoe patakone, kaki boewa woes pamitan moeliih sarta ora sowé woes ora katon. Kjai Petoeng ngoengoon banget,

sapandoerat ora bisa tjalatoe, bareng woes andèh noeli moeliih, anetepi wélingé kaki boewa. Bareng woes teka ing omah, boemboeng patérisan lagi dibockak; kjai Petoeng kagét banget déné isiné boemboeng ikoe doesoe lejon, nanging dinar lan oewang mas, osiké: “Toehoe kaki boewa maoe doesoe djamma sawantahé, apa kang dadi wadiné, déné awèh boemboeng isi dinar, toctovré akoe dikon ndèrès haja déné wong ing goenoeng, ananging saka pamikirhoe, anané akoe dikon ndèrès, krana diroentoctahé karo boemboeng wadah dinar ihi. Dadi adja kongsi ngetarani sarta lemesa temboengé, balik doega prajoga ana kang nampa, jen akoe anggaota andèrès, kaoentoengané moeng satitik, dinar lan doewit emas, paédahé ngloewrihi boemboeng, soepama dah tochokahé radja-haja bisa oleh akèh, kena dah anggo angolah sawah, pamelowné bok manawa anjockoepe dah pangan sarta kanggo ngingoni anak somahkoe.”

Dinar sarta owang emas bandjoer ditochokaké radja-haja kanggo ngolah sawah, ing satoen-toenoé olèh-olèhané pari lan palawidja akèh, sowé-sowé kashojané kjai Petoeng anderbala, prasasat ora kana diétoeng.

Ora antara sowé, pinwareng saka harsané Allah, Sambi-goemelar demen marang agama Islam, ing sadiwa-sawenginé tansah sesandroengan karo wong Islam. Bareng déwéké troes mangerti manawa agama Islam ikoe loewih betjik tinimbang agama Boeda, bandjoer setjarah marang désa Redjasa, nedja ndjaloch pitordoch prakara agama Islam. Kjai Petoeng boengahé kepati-pati, Sambi-goemelar noeli diwedjang rochnoené agama Islam, sabandjoer é dwéling awanti-wanti, soepaja déwéké noeli-noeli marang Ngredjasa, Doedochan sarta Posong, endi kang disenengé, perloeé déwéké bakal didoenongahé kongsi mangrerti marang saraké agama Islam. Sambi-goemelar asoegoem-soegoen najogjani sarta anjanggemi apa kang dadi pangréhé kjai Petoeng; ora sowé noeli pamitan moeliih.

Kjai Posong sowan marang Lang Adipati

Batara Katong, ing Panaraga.

Amoedjoe sawidji dina, kjai Posong andoewéni grendjet arep sowan marang Lang Adipati ing Panaraga, moela bandjoer atatatata sangoe sarta garwané. Bareng ikoe kabeh woes miranti ora ngoetjiwrani, ora sowé bandjoer boedalan, lakoené ing dalan ora katjarita. Satekané ing Panaraga noeli sowan marang djero. Lang Adipati bareng mirsa marang kjai Posong, karenan galihe, ngandikané:

“Bagéa satekamoe ing kéné.”

Kjai Posong mangsoli: “Noewon, angsal barkah-dalem, kawoela sadaja sami ginandjar ing-bagas kasarasan saha wiloedjeng.”

Lang dipati andangoe manèh: “Kapriyé pawartané anggoenmoe babad alas?”

Kjai Posong mangsoli: “Ing samangké wana sadoerotipoen paisir Kidoel sampoen katah ingkang dados padekahan étawi padoesoenan, sarta letijangipoen ing mrrikoe sampoen sami agami Islam. Inggang ambanda-kalani wangkot boton pooroen santoew agami Islam, kawoela teloeaken sarana perang, déné kekantoenanipoen sami moeloeng saking salintiripoen pijambak sarta inggih ladjeng alalem woeroki sarahipoen agami Islam.”

Kjai Posong dikongkon Lang dipati marang

Trenggalék animbali Mènak-sopal.

Lang dipati bareng miyarsakahé atoeré kjai Posong, dengan panggalihé, sarta asanti djaja widada ing sapamboeviné, ora sowé bandjoer andangoe manèh: “Doenoengé Mènak-sopal ana ingendi? Saprana-sapriné akoe ora tae kroengoe kaanané.”

Kjai Posong mangsoli: “Noewon, sapengker koela sowan ing Pandjenengan, wonten ing margi sadjawinipoen kita, koela kaljan Mènak-sopal sami rerembagan, manawi pijambakipoen badé andjadjah wana kaprenah Kidoel-Wétan saking mriki, manawi wonten ingkang dipoen-senengé badé dipoen-babad. Déné koela mangidoel-mangiléw; boter dangoe ladjeng sesalaman andeem wiloedjeng. Wiwit semanten koela kalajan Mènak-sopal sote ambabad wana Trenggalek pepisahan ingga sapriki. Menggah saking pamieng koela, Mènak-sopal éstoé ambabad wana Trenggalik, ing sapoenikanipoen inggih sampoen redja kados padekahan kawoela.”

Lang dipati soemamboeng: “Kakang, kowé saiki dak kongkon marang Trenggalék nimbali Mènak-sopal, akoe arep kepengin weroch ing keslametané sarta akoe roemangsa kangen; moelané dèn agé mangkata, dadi lakoémoe oleh gawé loro: soenat anggüdong perloe, soenoté kakang tilik marang Mènaksopal, weroch kaanané ing kana, déné perloeé anglahoni a-jahankoe.”

Kjai Posong njandikani, ora sowé bandjoer boedal.

Katjarita lakoené kjai Posong ing sadalan-dalan moenggah moedoon goenoeng ora kawoewoes. Ing wajah soeroep kjai Posong woes teka ing omahé Mènak-sopal kalawan slamet. Mènaksopal bareng weroch kjai Ampok-baja teka bandjoer énggal dirangkoel diganding diadjak loenggoch marang omah. Sawatara soewené Mènak-sopal kamitenggongen, ora andoewéni panggira-

ira jen kjai Ampok-baja aniliki. Sawoesé tenthem bandjoer sinambroma ing pambagja; kjai Posong amangsoli: inggih sami rahardja willoedjeng. Mènak-sopal soemamboeng: “Katemben rawoch sampejan ing padépokan kawoela miki, kadjawinipoen tilik, pomapa wonten perloenipoen sanés?”

Kjai Posong mangsoli: “Kakang, lampah koela poenika kenging kasanépahaken soenat ngéndong perloe, soenaté koela sagéd toeri, soemerep ing hasilboedjangan sarta karontenan sampejan sadaja. Déné perloenipoen, koela dipoen-otkoes déning Lang dipati, sampejan sapoenika dipoen-timbali sowan ing Panaraga, sageda njarengi kalijan salampah koela. Déné wrigatosipoen, Lang Adipati sampoen dangoe boton mireng parwartos sampejan. Ingkang poenika Lang dipati kepengin priksa ing karontenan sampejan sarta inggih kenginga kanggo oesadanipoen gérah kangen.”

Mènak-sopal lan kjai Posong pada rikatrikatan

anggoné loemakoe.

Mènak-sopal bareng kroengoe kandané kjai Posong bandjoer soemamboeng: “Inggih, adi, jen makaten mangga sami bidalan. Nanging saking panjoewoen koela, lampah koela lan adi sampoen soeranganwoentoeng-roentoeng ing samargi-margi, prajogi balapan kebat-kebatan, sinten ingkang sagéd datong ing Panaraga romijin.”

Kjai Posong bareng kroengoe remboegé Mènak-sopal bandjoer goemejoe anggoegoek, tjalatoené: “Kakang, teka kapidare temen, mawi rikatrikatan loemampah poemapa. Inggih prajogi, koela manoet sapangréh sampejoew.”

Mènak-sopal bandjoer amatek adjin ombler métoe sadasaré bremin, déné kjai Posong loemakoe soet daratan; ora sowé bandjoer amatek adjin é sépi angin, lakoené haja dibalongahé.

Katjarita kjai Posong woes toemeka ing pasiban lagi anggelar lampit, Mènak-sopal lagi ketébang-ketébang teka ing aloen-aloen, dadi Mènak-sopal tetep kalah. Bareng Mènaksopal woes woesoel linggih ing paséban, ora sowé oetoesan é Lang Adipati teka animbali sakaroné. Saroesé sowan bandjoer dibagéh-ahé, dawohé: “Pada rahardja, tekamoe ing kéné?”

Wong loro pada matoer jen pada slamet, ora ana pakéwoch apa-apa. Lang dipati soem amboeng: “Mènak-sopal, apa anak botjomoe pada slamet? Kapriyé anggoémoe dedockoch ana ing alas Trenggalék? sarta oloe pamétoné anggoémoe anggarap lemah apa njockoopi?”

Mènak-sopal mangsoli: “Noewon inggih, angsal barkahdalen, kawoela sahoehoeban sami ginandjar soeka basoki, winantoe ing segon-kawarasan. Déné oeloe pamédalipoen siti saé, pantoen-toerin palakuna sami locloes ambijet, angsal-angsalanipoen tjekap-kanggo njanggi kabetahan koela saanak rabi.”

Wong loro maoe noeli sinoeba ing bodja-krama, amangoen soeka, diadjak dahar kemboel. Sawoesé wong loro maoe bandjoer dililani ngasokahé awaké ing pamondokan kongsi sawatara dina lawasé. Sawoesé tenthem kapareng pada moeliih marang padockochané déwé-déwé.

Wong loro bandjoer loemingser saka ing pasowranan, nalika oewdoevé woes teka ing sadjabaité pagelaran, Mènak-sopal tjalatoé: “Mangsoli rembag romijin poenika, dateng koela ing pasiban mriki adi sampoen lenggah romijin, dados anggen koela énggal-énggalan loemampah kalijan sampejan koela tetep kawon, paramila koela hadji soeka pepénget, ingkang zapsan: poesaka koela doesoeng kjai Penggarit poenika koela aberaken ing sampejan; ingkang kaping-kalik: koela sapoenika nrimah dados énen, dados koela ngakang dateng sampejan; kaping tiganipoen: anak koela pambadjeng wasta Mènak-sopal, segi ing tembe badé koela soeritakaken ing kakang.”

Kjai Posong mangsoli: “Doch, adi, prajogi sanget prasetya sampéjan doemateng poen kakang, koela tampèni ing tangan kalih teroes doesoegi ing sanoehari, moegi-moegi kinaboelna déning ingkang moerba misésa.”

Keris noeli ditampani, sawoesé ikoe lakoené bandjoer marang ing pamondokan. Sawatara lawasé wong loro maoe pada nenhemaké awaké ana ing pamondokan.

Amoedjoe sawidji dina, bareng kehowratané wong loro maoe woes pada poeliih, kjai Posong tjalatoé: “Adi, wonten koela mriki sampoen dangoe, soemangga sami sowan Lang Adipati, manawi andadosaken kaparengjpoen sami njoerown pamit mantock dateng doesoen.”

Mènak-sopal najoggani. Wong loro aroentjoeng-roentoeng pada sowan Lang Adipati njoerown pamit moeliih marang désa, krana anggoné ninggal omah wis sowé. Lang Adipati marengahé sarta andawoehahé, jen samengko Mènak-sopal digandjar pangkat-hoepati, angréh anak poetoéné, déné kjai Posong diparingi panganggo sapangadeg. Mènak-sopal boengah banget. Ora sowé wong loro pada moeliih sesowangan; lakoené ing dalan ora katjarita. Satekané ing omah, Mènak-sopal bandjoer awèh weroch karo sanak-sadoelore sarta tangga teparoné, jen samengko déwéké djinoendjong dadi-hoepati ana ing Trenggalik. Sanak-sadoelore sarta wong lijané kang pada kroengoe bandjoer pada boengah-boengah.

Mènak-sopal II, disoeritakahé kjai Posong.

Sawatara dina lawasé, Mènak-sopal toe-toe r marang anakwé kang pambarep, jen déwéké bakal disoeritakahé kjai Posong, Mènaksopal manoet pangréhé wong toetwané. Wiwit dina ikoe Mènaksopal ing sadiwa-dinané tansah ditodochokahé patrapé wong ngangèr, rekasé wanti-wanti soepaja déwéké éntergan sarta pétel ing gawé, ngati-ati sabar narima lan pasrah marang Goesti Allah. Bareng anakwé dirawas woes ananggapi marang saliving lebengidan, woes anjockoepi tjondah tjorkaté ing sabarang gawé égal lan aloes, bandjoer dikon boedal.

Katjarita lakoené Mènak-sopal tanpa rowang angoelon bener, anasak-nasak alas moenggah médoon goenoeng, jen keorengjèn bandjoer toroe ing saenggon-enggoné, wajah bjar ikoe bandjoer noetogahé lakoené. Mangkono sabandjoré pitoeng dina pitoeng bengi, lakoené ora kongsi keblasoe marang désa lijané. Bareng anggoné loemakoe woes andoengkap tepis siringe padockochan, bandjoer handjeg ing sawatara soewrné, marga déwéké kastjayan andeleng asriné padockochan, panatané omahé nager-sari abarik-barik ambandjeng, palakinnané lagi nedeng-nédengé oewoh; oewit-kalapa, dockoe, pidjetan, langsep, saroeapané djerock, pélem, koewèni, manggis lan sapanoenggalané pada katon seger-seger angrembaka, banjoeané toemvoenpang.

Mènak-sopal bandjoer loemeboe ing pakarangangé kjai Posong, andjoedjoeong ing régol. Ana ing kono léren angentèni metoené oewong; ora soewé kjai Posong métoe loenggoch marang pandapa, bareng andeleng marang régol, kagèt weroch ana botjah nonoman bagoes sembada woedjoedhé, pasémoné djatmika, aloes solah tandangé, loenggoch ana ing kono, noeli diaré, Mènak-sopal bandjoer mara, kjai Posong bandjoer takon arané, saka ngendi pinangkané sarta apa perloeé?

Mènak-sopal mangsoli: “Koela anakipoen Mènak-zopal ing Trenggalèk, saking pakénipoen tijang sepoeh koela kapoerik soewiha sadèrèkipoen djandji nama kjai Posong, wasta koela ogi Mènak-sopal.”

Kjai Posong mlenggong sarta ngangseg loenggochè, temboengé: “Ora hliroé kang ko djoedjoeog, ija akoe kang aran kjai Posong. Dener, akoe kelingan prasètyané ramakomoe nalika sapatemon karo akoe ana ing Panarga soemedya ngèngèraké kowé mréné, ananging satekahoe saka ing Panaraga, akoe rada kélaléen, djalaran bandjoer ketoengka ing roepa-roepa pagawéan; gétoenkoe déné akoe ora toemoli kongkonan wnetoek. Akoe ora njana pisan-pisan manawa kowé poeloenankoe déwé, sarta wekaskoe, tolé, kowé kang mantep ana ing kéné, sabar-narima,

toememen, ngati-ati, taberi ing sabarang gawé, bokmanawa akoe kang dadi margané kabegdjannoe. Saikiné kowé dak paura hi prakara betjiké garapan lemah sarta tandocranné.”

Mènak-sopal mangsoli: “Noewon inggih sandika anglempahi.”

Sawoesé rampoeng anggoné takon-tinakon prakara keslametaning lakoené ing sadalan-dalan, wong boewa lan sanak sadoelore, kaanané ing Trenggalik, Mènak-sopal bandjoer dikon ngaso ing langgar.

Mènak-sopal taberi ing gawé, sabarang kang ditandangi bisa dadi betjik, mitochoe sarta manoet sapangréhé kjai Posong. Kang ikoe, kjai Posong katresnanné kasoh banget marang Mènak-sopal, pangrengkochè sarta goematine katjika satitik karo anakwé déwé.

Genti kawoewrosa, kjai Posong andoewéni anak wadon, ajoe roepané, ing wajah ikoe woes mangsané digotokahé djodo; amoedjoe sawidji dina Mènak-sopal weroch marang botjah wadon ikoe, sanalika bandjoer ketaman gandroeng asmara, kosmarang ing satiwadinané tansah moemdak, roepané lagos-lagoséné, tansah kantilkoemantil ana ing panon toemantjeb ing tjiptan é, dislamoer-slamoer méksa ora bisa ambèngkas rijoganing atiné.

Kjai Posong kirim lajang marang kjai Petoeng

anesegahé pradjandjané anggoné arep bebésanan.

Amoedjoe sawidji dina, kjai Posong kelingan oebajané karo kjai Petoeng anggoné arep bebésanan. Kjai Posong bandjoer kongkonan magesariné wong loro anggawa lajangé marang Ngredjasa. Rakoené ing dalan ora katjarita, bareng woes teka ing Ngredjasa, lajang ditampani déning kjai Petoeng noeli dibockak sarta diratja, oniné:

“Ingkang serat saha salam kahlim koela, ingkang raka kjai Posong, moegi katoer ingkang raji kjai Petoeng, ingkang akal-bakal ing doesoen Ngredjasa.

Noewon wijosipoen, sasampoenipoen ingkang kadya poenika, koela ngaboeri priksa, sampoen sawataris lami koela tansah kéngetan dateng prasétyani poen adi angginipoen badé anoentoemaké baloeng pisah, ananying ing wrekdal maoe anak koela ésti ingkang pambadjeng dèrèng patos ageng, paramila inggih tansah koela sarantosakèn kémawon. Wontèné anak koela wrae ing sapoenikanipoen sampoen ageng sarta semoeripoen pantjen sampoen neteng-nétengipoen dipoen-émak-émakaken.

Inggang poenika, manawi andadosaken tjondong sarta soekapirenaning panggalihipoen aji saha para wadjib sarésipoen sarta manawi tinkdinaken djodo, anak koela pambadjeng ésti kaseboet ngingzit, sageda doeep kalijan inggang putra djaler.

Inggang poenika, pangadjeng-adjengkoela, moegi serat koela poenika sampoen pisan-pisan angrerenjoni karsanipoen adi.

Wasana sapengkeripoen serat poenika koela sakochoeban sami ginandjar wiloedjeng. Pamoedji koela moegi ati sahalijan toewin para putra inggih makatena.

Koela inggang raka katarlan Kjai Posong.”

Kjai Petoeng bareng woes matja lajangé kjai Posong, panoné katon padang, awaké krasa soem ingah, tentrem lan seneng, prepat loro dipapanaké ing pondokan, ngentèni lajang orangsodan. Sarampoengé lajang noeli ditampakahé kongkonan saka ing Posong, bandjoer pamitan moeliih.

Katjarita lakoené wong loro ikoe gegantjangan, satekané ing Posong, lajang wrangsoelan maoe diatoraké marang bendarané. Kjai Posong bareng nampani lajang wrangsoelan, atiné mratab, délat é bijas, énggal-inggal dibockak sarta diratja, oniné:

“Inggang serat saha salam kahlim koela, inggang raji kjai Petoeng, ing Ngredjasa, moegi katoer inggang raka kjai Ampokbaja, ing doesoen Posong.

Sasampoenipoen inggang kadya poenika, noewon wijosipoen, koela sampoen nampi paringipoen serat poen kakang, poenapa soraossipoen koela sampoen mangertos sadaja, serat maoe damel soeka bingahing manah sarta segering badan koela. Kasepamèhna tanenan ing mangsa kasaharen, ronipoen sami angloentjoeng djalaran kebentèran, sakep-sakep anjajam-njam, dados soeka sowinita angadjeng-adieng toemoevenipoen djaroah, mangka ladjeng ketjawrahan, sanalika ladjeng katawis seger sarta eném malik.

Inggang poenika, koela sagotrah sami mangjoe-bagja sanget dateng karsanipoen kakang badé awoentoemaken daging arenggang, angoempoclaken baloeng apisah, inggang soepados boton-kepetjahan obor kepébotan tamboeng. Déné idjalipoen koela adjeng-adjeng sageda kelampahan ing wroelan Besar (Doestkangidoh) biber panèn ngadjeng poenika.

Wasana sapengkeripoen serat poenika koela sakochoeban sami ginandjar wiloedjeng; pamoetji koela ing kakang, bahjoe toewin para putra segi makatena.

Koela inggang raji katarlan Kjai Petoeng.”

Kjai Posong bareng woes nampani lajang wrangsoelan tjoemplong rasané, atiné roemasa jen bakal ilang klilipé, sarta manèh pitepoengané karo kjai Petoeng bakal tambah soepketé. Ora sowé bandjoer angoenndangi sanak batihé, mager-sariné, soepaja pada tata-tata sékarampené wong bakal nemokaké temanten.

Mènak-sopal golèk akal soepaja anakné kjai Petoeng

wroerop daep karo anakné kjai Ngredjasa.

Mènak-sopal bareng kroengoe bakal daosé anakné kjai Posong lan kjai Petoeng, haja sinambur ing gelap toena, tinoebroek ing mong lorpost. Sanalika ikoe délat é katon soesah, awaké ngalokro, loengkrah, otot baloengé haja dilolosi, angalemprek tanpa bajoe, haja déné kapoek disorsoni, anger-angeré bjang-bjangan, ing sadina sarenginé tansah klisikan, toeroné moeng dat-datan, mloembah, mengkoereb, miring manengen, mangira tansah karasa léra, polatané anakné kjai Posong tansah katon anglila ana ing panoné, dikipathhipataké tansah koemantil baé, romasané dedep pangabegé gantes loewes prak-ati, sarta roepa wriragané, ing salomahé boemi sakoerété langit woes ora ana kang madani, moelané kang dadi pepoentone, tékadé ora ana manèh, jen ora bisa kasembadan ing karepé saloeloet karo sang-djah, déwéké bakal angonjoet toewoh, nézakahé patiné. Ing sadina-dinané déwéké tansah golèk akal bisaa déwéké amradjaja pangantèn lanang, ananging adja kongsi kabengangan.

Daoebé anakné kjai Petoeng lan kjai Posong.

Katjarita anggoné dandan-dandan,³ enggoné njadijani sandangpangango, étawa rerenggan lijané kanggo temantèn sakaroné, apa manèh bakal kanggo paswéjatané para dajoch woes amepaki. Dina kang woes ditamtokahé, kjai Posong loenggoch ing pandapa diabep déning para ngoelamka, mager-sari lan para sanak batihé. Ora sowé temantèn lanang anakné kjai Petoeng sapangiridé pada teka, teroes loemeboe ing pandapa, noeli diidjabaké, saboebaré idjab, temantèn lansang wadon bandjoer ditoengganggaké djoli binajang-karé moebeng ing désa Posong.

Mènak-sopal amradjaja anakné kjai Petoeng.

Mènak-sopal ija miloe ngarak temantèn, sasoewriné ikoe tansah ngrerantam anggoné nandockahé pakarthiné. Bareng anggoné ngurak woes kasapoct ing wengi, sarta toemika ing panggonan kang lindock sarta prajoga, angkaroné Mènak-sopal bandjoer haja digoegah sarta disongkakahé, moelané tékadé anggoné arep niehané kadjati rosa banget, anempoch bjat ngomoes tjoendriké didjodjohaké saka ing lambreng kongsi katjib, temantèn lanang ora sowé gomoeling kapisanan. Wong-wong kang pada ngiring temantèn ora karochoan tatjahé pada gigir apojengan pating djlerit sowraning tangis, opjak jen mantèn lanang mati dipradjaja ing doedjana. Kjai Posong kroengoe pawarta soesah banget, noeli awèh weroch marang kjai Petoeng. Kjai Petoeng bareng woes matja lajangé kjai Posong bandjoer soemapoet, sapandoerat ora bisa angoelatawat sarta tjalatoé. Bareng woes iling poeliih kehoeswatané, kebranang pamikirné, déwéké soemedia soroh amoek marang Posong, djalaran pangirané ketiwarasané anakwé, ora lija saka panggawéné kjai Posong. Kjai Petoeng bandjoer dirojong-rojong déning sanak batihé sarta kapandockan ing temboeng pangeling-eling, panjandet sarta pangimoer-imoer. Wasana temboeng ikoe bisa njirep ardané kjai Petoeng, ditiloewer-tloesoer digolah-gatochahé ora bisa ketemoe, jen ikoe pokal gawéné kjai Posong. Moelané kjai Petoeng ija bandjoer pasrah marang pepestèné, sarta angoepaja étawa ngentini kahrangané kong pratitis. Déné Mènak-sopal anggoné nandochahé lahor tjidra kaseboet ing doewoer lestari ora bisa kerangooran.

Kjai Petoeng sawoesé lilih atiné ora lali-lali marang lélabochané kjai Posong, moelané anakné kjai Posong bandjoer dikimboeng dipèk anak arep diopèni ana ing Ngredjasa, soemoerop idjolé anakwé kang mati; kjai Posong najogjani sarta ora sowé anakwé wadon bandjoer dieteraké marang désa Ngredjasa.

Daoepé Mènak-sopal lan anakné kjai Posong.

Lakoené tjidra Mènak-sopal ora ana wong sidji baé kang kroengoe, moelané pangenjèré ana ing Posong bisa lestari. Haja kang woes kapratélakahé ing doewoer, kjai Posong lahir batin treina banget marang Mènak-sopal, pangrengkochè haja déné marang anakwé déwé. Watara woes satoen étété, kjai Posong tilik marang Ngredjasa. Sawoesé takontinakon ing kaslametané sarta omong-omongan lijané, kjai Posong bandjoer abebisik marang kjai Petoeng, kang disik anerangahé asalwosoelé Mènak-sopal,

kelahocan sarta gawéné, sabandjoer é bandjoer andjawal, temboengé: “Manawi poen adi panoedjoe ing galih, kaparengga pothanipoen adi koela daopaken kalijan Mènak-sopal maoe.”

Kjai Petoeng mangsoli: “Kakang, koela djoemoewoeng sanget, manawi gendock badé kaangsalaken Mènak-sopal.”

Kjai Posong soemamboeng: “Manawi adi njoerawèni, prajogi ladjeng tata-tata sékarampoenipoen tijang manggihaken temantèn, sageda kang putra toemoenten dipoen-bawahi.”

Kjai Posong bandjoer pamitan moeliih.

Kjai Petoeng noeli angloempockahé sanak batik, mager-sari sarta wong lija-lijané, kang pada manggon ana ing désa Ngredjasa kono, pada diweérihi soemoeroep, manawa déwéké bakal doeswé gawé mantoe angentas anakwé wadon oleh Mènak-sopal, anakwé angkat kjai Posong.

Wong-wong landang bandjoer toemandang angresihi dalan-dalan karang kitri, andandani pager, omah, gawé taroeb lan lija-lijané. Kang wadon pada gawé panganan lan olah-olah sapitoerocté.

Bareng woes toemika ing mangsané, Mènak-sopal bandjoer diarak saka ing désa Posong marang désa Ngredjasa nganggo tabochan roepa-roepa. Satekané ing désa Ngredjasa, pangantèn lanang noeli diidjabahé karo pangantèn wadon, teroes ditemokahé. Wong désa Posong lan Ngredjasa pada koempel aboga andrawina amangoen soeka noetong, ora ana kang ngoetjiwrani.

Pangantèn wadon sawoesé salin panganggo ing sentoong, noeli rinanghoel dipondong njinot déning kang lanang djawa loemboe ing patoeron, rinoeroewem ingarih-arit sarta diamboengi ditjetjep lambéné, mangkono sabandjoer é ing sadina sawenginé, ni pangantèn tansah sinoenghoe ing asmara toerida. Kjai Petoeng lan wong boewa lija-lijané pada seneng andeleng pangantèn lanang lan wadon pada gendon rochoew keja déné mimi lan mintoena, ora pisah-pisah ing sadina-sawenginé. Bareng woes sapassar pangantèn maoe dioendoch marang Posong, ana ing kono nganggo wiraha manèh.

Mènak-sopal sawoesé rabi bandjoer manggon djotok ana ing désa Posong kongsi toerown-toemoerown.

Katjarita kjai Posong anak-anak ngabèi Sabtrèan; ngabèi Sabtrèan anak-anak ngabèi Wiramarta; ngabèi Wiramarta anak-anak ngabèi Kartadjaja; ngabèi Kartadjaja anak-anak ngabèi Ranggamarta, ikoe dipoendoet mantoe déning toemenggoweng Martarangsa ing Panaraga; ngabèi Ranggamarta anak-anak ngabèi Natapradja, ikoe kabèh ganti-goemanti pada soimilih kaloenggochan loerah ing désa Posong.

Anak toewoané kjai Petoeng.

Gantya kawoewrosa, kjai Petoeng anak-anak ngabèi Setjalegawa; Setjalegawa anak-anak ngabèi Setjadrana; Setjadrana anak-anak ngabèi Setjadrana II, Setjadrana II rabi oleh poetrané Pangeran Arja Soemaningrat, Boepati ing Soemedang, tanah Pasoendan; Setjadrana II anak-anak ngabèi Natapoera.

Toemenggoweng Natapoera dikisas.

Genti kang katjarita, wiwit ing djaman hoena kang dadi panggedéné koeta Patjitan moeng Wadana-goenoeng, anané pangkat boepati wiwit nalika Kangdjeng Pangeran Mangkoeboemi ngraman angrebot nagara Madioen. Nalika samana wong naloeni pidak pabrjawakan pada diangkati dadi toemenggoweng; ngabèi Natapradja ing Posong nalika ikoe woes moengkoel marang Kangdjeng Pangeran, bandjoer diangkat dadi boepati ana ing Nanggoengan, angréhahé tanah paisir Kidoel.

Katjarita sakondoéré Kangdjeng Pangeran djoemeneneng Soeltan ana ing Ngajogja, tanah-tanah mantja pada didoem lan kraton Soerakarta. Madioen, Magetan, Ngawi lan Nanggoengan kebawoeh marang Ngajogjakarta. Déné Camarata, Panaraga, Tjaroeban sarta Ngredjasa kaéréh marang kraton Soerakarta.

Dock samana ngabèi Natapoera didjoenddjoeng dadi boepati ana ing Ngredjasa, doesoeng sowé anggoné madeg dadi Adipati, toemenggoeng Natapoera saanak botjoné sowan marang kraton Soerakarta, piasirané toemenggoweng Natapoera sarta tjetjaosé andatokahé soeka piwonané Lang Praboe, dawoeh pangandikané: “Sebamoe ing kiné kahma, déné anakmoe wadon ikoe roepané betjik, lagi sémor kira-kira 12 hasen, ikoe saiki kekeren, bésoek jen woes tirasa mepeg biraine dak poendoet marang kraton.”

Ki toemenggoweng boengah banget, kasepamakna wong ngoenggohonggahi bisa katampon. matoer njoemanggakahé; noeli pamitan moenndoer, ing dalan ora katjarita, lakoené woes toemeka ing Ngredjasa. Kjai toemenggoweng tansah boengah-boengah, pamikiré ora lija manèh kadjaba anakwé wadon bakal hagem gawra ompejan ing kraton. Ananging kedadéané anggoné boengah-boengah ikoe ora bisa lestari.

Amoedjoe sawidji dina, Kangdjeng Pangeran Laksoningrat mireng pawarta pasaran, bebasan toetoer keloentoor, pawarta ketoolar-toelar, setjan pinradjaraké, manawa anakwé toemenggoweng Natapoera ing Ngredjasa tochoe pinoenjtjoel roepané, ing tembe bakal dipoendoet marang kraton; mangkana panggalihé Lang

Pangeran prasasat diagar, kabereing saka sendahé parwarta soedané kawoongon, ora kinoetan kapriyé kedatané ing boeri, kapilajoe tindak marang Ngredjasa, miranti saradya-balané.

Bareng kjai toemenggoweng Natapoera weroch manawa ana prijaji rawoch, goerawalan anggoné métochahé sarta bandjoer diatjarani loemeboe marang omahé, disenggoch jen Kangdjeng Pangeran ikoe oetoesan é Lang Nata. Lang Pangeran sinambroma ing pambage, sawoesé rampoeng anggoné mangsoli, Kangdjeng Pangeran bandjoer anoengka: “Heh kjai toemenggoweng, tekahoe ora nganggo paliwara, krana kesoesoe, pangarep-arepkoe adja kongsi gawé gegeter sarta mirisé pamihirnoe, akoe awèh soemoerop marang kowé, jen akoe woes sarembog karo di adjeng, jen kowé njondongi, anakmoe dak poendoet dadi klangenan.”

Kjai toemenggoweng mangsoli: “Doch Goesti, kawoela atadah dedocka, kamipoenoeen kawoela atoeran; pamoendoet padocka kawoela tampèni kalajan asta kalih, déné padocka harsa miloeta anakipoen tijang redi. Nanging moegi andadosna hawningan, anak kawoela poenika sampoen sinengker déning Lang Nata, dawochipoen ing samangké lan raosé taksih alit, ing bendjing onemawi sampoen dirasa kapoendoet malébat dateng kraton.”

Lang Pangeran mangsoli: “Ikoe akoe woes weroch, nanging anakmoe ija méksa dak poendoet déwé.”

Kjai toemenggoweng mangsoli: “Jen makaten koela badé ngoendjooki priksa ing kraton romijin.”

Lang Pangeran bareng kroengoe ator wrangsoelaané ki toemenggoweng, docka, djadjabang awinga-winga, komedoet padoning lati, soso pangandikané sarta agedreg-jedroeg: “Heh ki toemenggoweng, éling-dèn pakéling, jen kowé ngirowh-éworchi karepkoe sarta ngoekochi anakmoe, goeloemoe bakal dak tigas. Kapriyé kang dadi karepnoe?”

Ki toemenggoweng miris atiné, bjas oélaté, awaké goémeter, noeli matoer: “Jen dadocka boton kenging koela ingataken, koela inggih amoeng andedérik soemangga ing karsa.”

Lang Pangeran noeli ngandika: “Jen mangkono ira tetep dadi maratoerakoe. Lamungko wilahna anakmoe wadon dak gawa moelihih.”

Katjarita ora sowé Lang Praboe mireng, manawa anakné ki toemenggoweng dibojongi déning Lang Pangeran Sakoeningrat. Ora sowé Lang Paboe noeli setoesan animbali Toemenggoweng Natapoera. Bareng toemenggoweng woes sowan ngaria Nata, dawohé Lang Praboe: “Heh Natapoera, kowé tjidra marang akoe,

apa kang dadi sabahé déné anakmoe kang woes soén dawochahé anjengker, saikiné kok rilakahé marang lijané. Kangikoe saiki kowé dak pidana sokoem kisas toemeka ing pati.”

Djoeroes toetweh tampi dawoeh ngisas kjai Natapoera bandjoer toemandang, kjai Natapoera ora soewala, aresambat melas-awa, sarta kewtoe prasadapané: “Anak toesoenkoe ing boeri adja kongsi keparan doh.”

Ipat-ipaté kjai toemenggoweng mandi, kétélah kongsi saprené wong ing Ngredjasa ora ana kang ajoe satjati, tanpa tjatjad, ana kang olèh kekoclitané, dedeg pengadegé koetjira, ana kang olèh kekoclitané lan dedeg pengadegé, ananging kringété benger, mangkono sabandjoewé. Déné jen omah-omah moeng olèh owong sanak batihé déwé ing désa kono étawa sakiwa tengené.

Rajoné ki toemenggoweng Natapoera dipasrahahé ahli warisé, bandjoer digawa moeliih dipélah halaman kaowrmatan ana ing désa Sedajoe. Wiwit samana ing Ngredjasa oreoe ana pangkat toemenggoweng. Sapatiné kjai Natapoera bandjoer moeng digentèni ngabèi baé. Dadi sanagara Patjitan moeng ana pangkat boepati sidji, ija ikoe ing Nanggoengan werengkoni Nglorog, panggoél lan Matja.

Moela-bokané tanah pagoenoengan serot paisir Kidoel

samengko diarani nagara Patjitan.

Haja kang woes kapratélakahé ing doewoer, kang dadi boepati ana ing Nanggoengan Radèn Natapradja. Ora sowé Radèn toemenggoeng Natapradja noeli ketaman gérah bandjoer séda, kang anggentèni kjai Setraketipa, kapatèdan djénong sarta sesoecotan: Mas toemenggoweng Setrawidjaja. Kjai Setraketipa ikoe wiwitané panahawané Kangdjeng Soeltan ing Ngajogjakarta; moelané kanggo pasoreritané, djalaran nalika Kangdjeng Soeltan ngraman ngélar djadjahan, Setraketipa ikoe tansah kontal-kantil andèrèkahé. Nalika Kangdjeng Soeltan kaseser joedané karo Pangeran Adipati Arja Mangkhoenagara, ngoengsi marang saboenggahing alas satjedahé koeta Nanggoengan, Setraketipa ikoe tansah ndèrèk boetboeri.

Sawidjine dina Kangdjeng Soeltan lenggah nglédjèh ngasokahé salira diadjep déning para sentana. Nagara saka anggoné tjégah dahar lan ngoendjoek woes sawatara dina lawasé, salirané marloepa lémes lesoe tanpa tenhat, prasasat ora sagéd angoelatawat. Ora sowé Kangdjeng Soeltan priksa abdiné Setraketipa akalang-berock, bandjoer andangoe: “Kang ko kaloengahé ikoe apa?”

Setraketipa mangsoli: “Doch, Goesti, ingkang kawoela kaloengahen poenika batok kalapa isi patjé satoenggal.”

Patjé bandjoer dipoendoet déning Kangdjeng Soeltan sarta bandjoer didahar. Bareng Kangdjeng Soeltan dahar patjé maoe ngraosahé nikmat banget, sarta haja déné wong laros olèh djamoe kang sanalika bisa maloejakahé; saliranné bandjoer kraos seger toontoom ing kalesoné haja déné ingoeni-seni.

Kangdjeng Soeltan noeli ngandika: “Djalaran tentremé atikoe sarta poelihé kehcoeratankoe saka sowoh patjé, sarta manèh miris kaanané lemah kiné kang kena ditandoeri pari moeng satitik, kang akèh moeng tadah odan, kang ikoe pamétoené poeri ora wareg dipangan, bebasané moeng tjoekoop kanggo patjitan ngombé wédang setawa moeng kanggo toedah loéé baé. Katoch banget manawa tanah paisiran ihi diarani nagara Patjitan. Katjaba saka ikoe, jen akoe ing tembe bisa djoemeneneng Soeltan manèh, Setraketipa noeli soemoerop⁴ saka kanggep pasoeritané, bakal dak kawoela wirida ing kaloenggochan sapatoété.”

Sinnareng lan mangsa kalané, Kangdjeng Soeltan loep ana ing alas ora pati sowé bandjoer sagéd kombeer marang Ngajogja djoemeneneng Soeltan manèh.

Sawatara taoen lawasé, Mas toemenggoweng Natapradja ing Nanggoongan, ketaman ing lélaros kongsi toemeka ing tiwasnné. Bareng Kangdjeng Soeltan woes nampèni palapoenan bandjoer inget menang lélabochané kjai Setraketipa, moelané kjai Setraketipa bandjoer dijandjan didjoenddjoeng anggentèni kaloenggochané kjai Natapradja, kapaktédan djéneng sarta sesiboctan: Mas toemenggoweng Setrawidjaja.

Mas toemenggoweng Setrawidjaja anggoliki toewoené

kjai Boewana-keling kang aran Djajaniman.

Katjarita dock samana para noedjoem woes pada ametja, jen toewoené kjai Boewana-keling, kang dipatoni déning kjai Petoeng sapoenggarané, ing tembe ana kang bisa dadi boepati kongsi teloeng toewonan, kang wiwiti dadi boepati disik déwé arané Djajaniman.

Bareng Mas toemenggoweng Setrawidjaja woes midanget pawarta pamétjané para noedjoem ikoe, bandjoer dinjatakahé anggoend angi para noedjoem, bareng njata noeli kongkonan anggoliki tédach toewoené kjai Boewana-keling kang aran Djajaniman, ora sowé bisa kakmoe, Djajaniman bandjoer dirid marang kabeopaten. Satekané ing kono noeli sinembrama ing pambagé kalawan temboeng pamitocka déning Mas

toemenggoweng Setrawidjaja. Sawoesé toctong anggoné kodjah-kinodjahan, sarta resep-rinérepan, Djajaniman bandjoer dipendoet potra angkat sarta diketepahé dadi modhin ana ing désa Tandjoeng ngjiras goesoe moelang santri. Karepé Lang boepati angraketi Djajaniman, bok manawa pamétjané para noedjoem maoe kepara njata, soepaja toewoené Mas toemenggoweng ing tembe adja kongsi disija-sija.

Nalika taoen 1811, ana bangsa Inggris angedjawa, ora sowé ana kang teka ing Patjitan. Kotjapa Mas toemenggoweng Setrawidjaja bareng kroengoe pawarta ikoe goejep sarta kliroes ing pangira-irané, disenggoch kang teka ikoe Kangdjeng Pangeran Arja Mangkhoenagara akanti wadja-bala hoemponi arep anéhockaké koeta Patjitan. Djalaran saka ikoe Mas toemenggoweng Setrawidjaja prihatin sarta miris banget, roemasa jen bakal noemoe bilai, krana bareng Kangdjeng Soeltan ngraman, bareng moengoch Kangdjeng Pangeran Mangkhoenagara, perangé kotlejek. Moelané toemenggoweng Setrawidjaja sakoel-owrangané ngoengsi marang désa Karangsoeda, kang ditanggenah toenggoe nagara moedin Djajaniman.

Bangsa Inggris ora sowé teka karo Pantjanala, dimang ing Ngoter. Djajaniman goerawalan métochahé,⁵ apa sapitakone bangsa Inggris maoe dirangsoli kalawan patitis sarta tjita déning kjai Djajaniman. Wiwit samana Djajaniman ngatarani pantjèn poendjoel ing apapak, mrotjol ing aherep, moemponi weroch ing agal limboet, moelané saseni-seniné sarta sapolah-polahé gawé soeka pirenané kang pada takon, sarta tansah kebeneran olèh pangalembana. Kjai Djajaniman noeli diangkat dadi ngabèi ing Ardjawinangoen sarta digandjar djéneng Pantjagama. Bangsa Inggris lan demang Ngoter bandjoer moeliih.

Mas toemenggoweng Setrawidjaja bareng kroengoe manawa dajohé woes pada moeliih, bandjoer bali marang koeta, sawatara taoen sowriné Mas toemenggoweng Setrawidjaja mati djalanan woes toewa, kang gomentani anakwé kang pambarep, aran ansengak sami ingkang rama, ija ikoe Setrawidjaja II, iboené Setrawidjaja II, ikoe triman saka Kangdjeng Soeltan ing Ngajogja.

Bareng Radèn toemenggoweng Setrawidjaja II, dadi boepati ing Patjitan, sawatara taoen soewéné ana wong bangsa Walanda teka ing Patjitan, prélowné amronaka nandoer kopi. Amoedjoe sawidji dina, wong Walanda maoe ngloempoekahé para ngabèi sarta para loerah ana ing kaboepatèn, saroésé pada ngloempoek, wong Walanda maoe bandjoer takon marang boepati, temboengé: “Radèn toemenggoweng, pira kélaré wong sidji nandoer dalah ngopèni wit kopi?”

Boepati mangsoli manawa wong sidji kélaré nandoer kopi dalah saopèn-opénané moeng salawé oewit. Para ngabèi sarta loerah kabèh pada sawer peksi: bener kélaré wong sidji nandoer sarta ngopèni tandoeran kopi moeng salawé oewit; moeng ngabèi

Pantjagama déwé atoeré andèrèki, atoeré: “Tijang ngiriki koewawi nandoer dalah ngoepakaranipoen taneman kopi ngantos satoew oewit, kepara langhoeng.”

Wong Walanda mangsoli: “Atoenrmoe ikoe kena dianggep sarta patoot.”

Pakoempoelani ora sowé bandjoer pada boebaran. Sawoesé wong Walanda maoe ngaso ana ing pasanggrahan, bandjoer kongkonan ngoendang ngabèi Pantjagama kalawan lahor lebemitan. Bareng woes teka, wong Walanda takon: “Heh Pantjagama, bener kowé bisa ngerèh wong tjilik nandoer wit kopi, sidji-sidjiné wong kongsi kélar satoews oewit?”

Pantjagama mangsoli: “Lagid, toewan, sanadjan langkeng saking satoews oewit koela inggih sagéd, sarta koela tanggel badé boton damel karisakan toenmrapping tijang alit.”

Toewan maoe bandjoer tjالاتو: “Jen mangkono, patoot kowé dak angkat dadi boepati. Déné déné toemenggoweng Setrawidjaja bakal daksoewoenaké loengsoer saka pagawréané. Ananging opama ing tembeboeri toemenggoweng Setrawidjaja noengsang-boewana balik, apa kowé sagéh anembadani?”

Ngabèi Pantjagama mangsoli: “Manawi koela sampoen kawisoeda dados boepati, mangka ing tembe toemenggoweng Setrawidjaja ambalèla soemedya amirong kampoe djingga, kawoela sagah angrampoeng i, sanadyan kendita minieng sarta kadanga séwa pisan, kawoela boton badé moendoer sadjangkah kalajan poen Setrawidjaja.”

Ing waktoé ikoe ngabèi Pantjagama manteleng ambabak sarta angeloes berngas. Toewan Walanda mireng kawistara kedorga, #
Pages 29-48 Transcription

lembengé: “Ija betjik, marma sapoengkoerkoe tata-tataa, kang ngati-ati sarta prajitna, roemeksaa moeih karahardjan.”

Pantjagama mangsoeli: Sandika, badé dipoen-lampahi halajan loememen.”

Kjai Pantjagama bandjor kalilan moendoer. Ora soewé wong Walanda maoe bandjor boedal moeih. Antara dina ana setoesan teko anggawa lajang kekantjingan, kang sidji doemaroeh marang Radèn toemenggoeng Sétrawidjaja, jèn pijambakè wirit ing dina ikoe diloengsoor saka kaloenggochané; sidjine doemaroeh marang kjai Pantjagama, jèn pijambakè wirit ing dina ikoe didjentoeng dikawoela wisoea babi boepati amengkoni nagara Patjitan, kaparingan djoreng sarta seseboetan Mas toemenggoeng Djagakarja.

Ora soewé ing Patjitan ana prijajine Walanda apangkat Posthouder, djénengé toewan Enger, ija ikoe kang moewrani angrigenakè wong tjilik nandoer kopi towin mitja. Mas

toemenggoeng Djagakarja anglantoerakè perèntah marang wong tjilik sa Patjitan kabèh, kapriyé pratikelé wong nandoer sarta angoepahara handoeran kopi sarta mitja. Djalaran saka betjikè pamardi sarta pangoepakaranné kasemboeh dening lemah oloh, doeroeng nate kaboebak, handoeranné kopi sarta mitja ikoe bisa dadi sarta wohé ambijet. Moelané Mas toemenggoeng Djagakarja kansah olèh pangalembana-baé. Radèn toemenggoeng Sétrawidjaja bareng woes lèrèn saka pagawéané bandjoor loenja marang Ngajogjakarta.

Kelochoéré sarta toeronné Mas toemenggoeng Djagakarja.

Mas toemenggoeng Djagakarja kena diarani asli ing Patjitan, djalaran kelochoéré kongsi rolas toerunan pada mangjon ing Patjitan, ija ikoe wiwit saka kjai Boewana-keling, anak-anak kjai ageng Moerbingkara, kjai ageng Moerbingkara anak-anak kjai Djatigoemélar, kabèh pada agama Boeda. Kjai Djati-goemélar anak-anak kjai Sambi-goemélar, Kjai Sambi-goemélar miwiti ngrasoeh agama Islam. Kjai Sambi-goemélar anak-anak kjai Wanringtoja, kjai Wanring-toja anak-anak kjai Mondola, kjai Mentola anak-anak **Baji** Rangkas, Baji Rangkas anak-anak Samodin, Samodin anak-anak Sabarodin, Sabarodin anak-anak kjai Radjoedin, kjai Radjoedin anak-anak Djajanoedin, Djajanoedin anak-anak Djajaniman oetawa Mas toemenggoeng Djagakarja.

Ana déné dedeg pangadegé Mas toemenggoeng Djagakarja: pideksa, koclité koening, soegih woeloé, pasemoné ngengreng, pambekané paramarta, oelah poetja-brata, titi ngati-ati, bakaj tangjon, stanker kenthel, sagohan lan semanggem ing samorbarang gawé, watèk laoe lazéané pantes kanggo teboeladané potra rajah. Poetranné Mas toemenggoeng Djagakarja ana pitoelas, kang sapoeloh lanang, kang pitoe wadon. Potra lanang kang pambarep:

1. Mas Samadiwirja, 2. Mas Wirjadikrama, 3. Mas Karjadipoera,
2. Mas Karjaardja, 5. Mas Bratawidjaja, 6. Mas Tjakradiwirja,
3. Mas Djagadipoera, 8. Mas Karjaatmadja, 9. Mas Djagadiwirja,
4. Mas Kartadipoera.

Déné pamètjanné para noedjom, ing tembé poetranné Mas toemenggoeng Djagakarja kang bisa anggentèni kaloenggochané boepati, ija ikoe Mas Karjadipoerd, potra nomèr teloe; Mas toemenggoeng Djagakarja sega woes notjogi wotja ikoe.

Mas toemenggoeng Djagakarja patjak-baris ana ing Glesong.

Gantya kang rinoeruoës, toewan Enger woes soewé ana ing Patjitan, bandjoor njélèhakè pagawéané, kang anggentèni toewan Plisingen. Toewan Plisingen anoetoejakè anggonné nandoer kopi sarta mitja sarta ambedidaja karahardjané nagara Patjitan.

Sawatara baoen lawasé, koering koewih ana ing satjironé taoen 1825, ana lajang oendang-oendang saka Ngajogjakarta, matelahakè manawa Pangéran Dipanagara ngraman mbalela marang Sang Soeltan. Moelané para boepati kadawoehan patjak-baris ing kikisé nagara sewengkonné dèné-dèné, adja kongsi ngapirani sarta ngoefjiwani.

Mas toemenggoeng Djagakarja didawohi baris ana ing Glesong saloré koeta Patjitan. Mas toemenggoeng noeli tata-tata, sawoé pepak sarta samekta. Mas toemenggoeng bala santana lan para winani pada kebot-boedalan metoe saka ing nagara. Bareng woes teka ing Glesong, bandjoor tata-tata pamondokan lan lija-lijané tjoekoop kanggo sawadya-bala.

Mas toemenggoeng Djagakarja sowan marang Ngajogja, atoeran kang disoewoenakè anggentèni dadi boepati Patjitan poetranné nomèr 3 Mas Karjadipoera

Ora soewé Mas toemenggoeng Djagakarja midanget pawarta manawa sradya-balanné kraman sansaja dina sansaja maendak akèh, ing woktoe ikoe prasasat tanpa wilangan, ing Djawa tengah prasasat woes noengkoel kabèh. Tanah Kedoe Bagelèn, Madijoen, Kembang, sawroté vis pada noengkoel marang Pangéran Dipanagara. Djalaran saka ikoe osiké Mas toemenggoeng Djagakarja, orpama barisé ketempook ing brandal, pijambakè ora goemingsir tangjon, jèn kalah bakal mati ana ing satengahé pajoedan, jèn kongsi mangkono, kaloenggochané bisaa temoeroon marang ingkang putra nomèr teloe ija ikoe Mas Karjadipoera. Sawoesé goematjok panggazasé, Mas toemenggoeng Djagakarja noeli boedal marang Ngajogja sowan marang Radèn Adipati Danoeredja.

Satekané ing Ngajogjakarta, Mas toemenggoeng bandjoor sowan marang Kapatihan, ora soewé olèh pandangan, apa kang dadi wigatiné pisowané ikoe. Mas toemenggoeng Djagakarja matoes:

“Doch, kawoela kamipoeroen sowan ingarsa-dalen saos oentjoeh, bok bilih andadosaken kalepatan, alitipoen amanggih saroe sikoe, moegi kaapoentena. Ing sarichné saking pamireng kawoela, saking oedjar pepekenan kaserang ing samirana, kraman Pangéran Dipanagara, ing samangké sansaja ageng pangoeraosipoem, siti-siti kadosta: siti Kedoe Bagelèn, Madijoen,

Kembang sapitoeroesipoem sami sampoen karampak
kateloekakem sadeja, pramila sradya-balanipoon ing
sapoemikanipoon inggih sansaja mindah-kalagipoon mindah kijat.

Ingkang poenika, oepami anggèn kawoela apatjak baris
ketempook, ingkang dados kekentjenganing tekas kawoela,
kawoela boten badé moendoer sadjangkah, kawoela rentjangi tok
njama pedjah ing satengahing pajoedan. Manawi saestoe badé
ketadosan ingkang kados makaten, panjoeroon kawoela, anak
kawoela djaler ingkang angka tiga poon Karjadipoera sageda
goémantos ing kalenggahan kawoela tetep dados boepati ing
Patjitan.”

Radèn Adipati Danoeredja sawoesé mireng atoor pancoerooné,
bandjoor mangsoeli: “Mas toemenggoeng, atoeira woes dak
pengeti, Ora lirwat darochkoe sorpaja sira kang matep, tetep,
sarta korkoch. barisanmoe santosakna; woes noeli balia.”

Mas toemenggoeng matoes sandika, noeli toemingser bali marang
pabarisan, pangaliké woes ajem, djalaran jèn kepregok ing
pakewoh kaseloet kaseloet ing angkoeh. kongsi toemeka lajon,
poetranné kang pinarjaja bisa anggentèni kalenggahané, rasana
bisa ngajomi kabang-kadéané.

Mas Samadiwirja poetranné Mas toemenggoeng Djagakarja kang pambarep dadi boepati ing Patjitan, ora soewé dikrotjok dening brandal

Sawatara dina soirèné, Mas Samadiwirja, poetranné Mas
toemenggoeng Djagakarja kang pambarep, kroengoa kabar jèn
ingkang rama mentas sowan marang Ngajogjakarta, wigatine saos
atoor, manawa ana apesé sliranné kasambeet ing joeda, kang
disoeroon (alé?) anggentèni kaloenggochané ingkang raji Mas
Karjadipoera. Sanalika ikoe Mas Samadiwirja prihatin banget
sarta rada kerirangan, roemasa jèn awaké diideg dilangkahi
dening sadoeloerné enem, tinikah dadi anak pambarep ora bisa
anggentèni kaloenggochanné bapa.

Mas Samadiwirja sadina-dinané kansah engolir boedi kapriyé
pratikelé sorpaja awaké kang bisa goémanti dadi boepati, doetoe
adiné.

Ing sawidjiné dina tockoel gagasané, jèn dèrèké soomedyasowan
marang Ngajogjakarta, arep matoes ngemandaka ing
sarrataranné, bakal matoes, manawa ingkang rama woes sepoeh
sarta kerep kelaranen; noeli-noeli dèrèchné kang mahili ing
sabarang garèné, ing woktoe iki Mas toemenggoeng Djagakarja
laranèn. Sarehné dèrèké koewatir manawa wong boewané kaselak
ditechakè ing djandji, sorpaja pagawéané direnichna marang
dèrèké. Sawoesé gilig panggazasé, Mas Samadiwirja noeli
ngabjak demang Barak, aran Amad-kaéman, sowan marang

Kangdjeng Soeltan ing Ngajogjakarta. Nalika samono Kangdjeng Soeltan isih timoer lagi joewa belanjtaoen. Sarichning mangsa ikoe nagara akèh dahoerocné, moelané poesaranné pradja diwakilakè marang Radèn Adipati Danoeredja. Bareng Mas Samadiwirja woes sowan ingabjantaranné Radèn Adipati, bandjoor matoes apa kang dadi gagasané kasebeet ing doeroer mawe. Radèn Adipati bareng mireng atoeré Mas Samadiwirja apa manik kakereng saka semdakè pararta, manawa oentaping brandal anggegirisi, bandjoor gagoeh banget, ora nindakaké pamariksa boerih disik, sarta kisoepèn marang atoor pancoeroonné Mas toemenggoeng Djagakarja ingoeni, sapanjoeroonné Mas Samadiwirja dipitoesoeti, daroch pangandikanné:

“Samadiwirja, woes noeli balia, koné roemeksaa ing Patjitan, betjihana sarta santosanana barisanmoe, déné lija dina, lajang kekantjingan bakal dak paringakè.”

Mas Samadiwirja bandjoor njooroon pamit kamti boengah-boengah, satekané ing sadjabaning koeta, demang Mas kaéman andjaril:

“Doch, angger, bok bilih ing béndjing padocha sampoon tetep dados boepati, kawoela njooroon kalenggahan ngabei wonton ing Ardjawinangoem.”

Mas Samadiwirja mangsoeli: “Prakara ikoe koné adja koewatir.”

Saoengkoeré Mas Samadiwirja saka Ngajogja, ora soewé Mas toemenggoeng Djagakarja kroengoe kabar prakara dora tjaranné Mas Samadiwirja.

Kang ikoe Mas toemenggoeng Djagakarja bandjoor ora kapinak pangaliké, moelané ora soewé bandjoor tilik moelih marang Patjitan, angoerossakè prakara ikoe. Satekané ing Patjitan bandjoor loemboe marang kaboepatèn, katémoe ingkang garwa sarta ngloempochakè para putra. Sasoerèné Mas toemenggoeng Djagakarja ngoeroossakè prakara sowané Mas Samadiwirja marang Ngajogjakarta, kesanoé tekané setoesan saka Ngajogja amaringakè lajang kekantjingan, kang sidji marang Mas Djagakarja, mahjakakè jèn Mas toemenggoeng sanengko woes toewa ora kelar nindakaké wadjibé, diloengsoer saka pagawéané boepati ing Patjitan. Déné sidjine marang Mas Samadiwirja, andarochakè, jèn Mas Samadiwirja, anakè pambarep Mas toemenggoeng Djagakarja, karisoeda anggentèni kaloenggochané, tetep dadi boepati ing Patjitan, kapakdan djenengsarta seseboetan Mas toemenggoeng Djagahagara.

Mas toemenggoeng Djagakarja bareng woes nampeni sarta noepihsa béniné lajang kekantjingan, kebranjang banget pangaliké, djalaran kang sapisan Mas toemenggoeng Djagakarja ngaheni, sanadjan jouwané woes seepoch, ananging isik gagah perakosa, isik sagèd angrampoongi sahabiké wadjibé, isik oedeng-

nedengsé olah kariibawan, dowoeng patja-patja anglokro schara kemba, sarta kang anggentèni kaloenggochané doe-doe poetranné **ikoe** kang dadi panggaliké, ija ikoe Mas Karjadipoera, sarta nekpakè jèn kang garè gelar paékan ikoe ora lija saka poetranné bèiré Mas Samadiwirja wadoel marang Kangdjeng Soeltan. Temahan Mastoemenggoeng Djagakarja keretoe sopatané:

“Ich, Samadiwirja, mangkono kang dadi pratingkahmoe, sanadjan koné saiki dadi boepati ana ing Patjitan, ananging adak mangsa nganti saoemoéré djagong soirèné.”

Mas toemenggoeng Djagakarja sawoesé keretoe tembongé kang kaja mangkono ikoe amitoerocng banget sarta bandjoor manggihe para poeta lijané sorpaja toemolia lipoor pangaliké. Sawoesé lipoor pangaliké, bandjoor moepoos marang pepestèn, alon darochè marang kang putra Mas toemenggoeng Djagahagara:

“Tolé, sarehné koré nembé dadi boepati, mangka saiki isih oesoom ana dohoer mangkiné, betjikè koré toengora nagara ana ing omah kéné. déné akoe sarichné woes toewa, woes wareg petes lan asin, ngalahi kang mahili pagawéanmoe animdihi baris ing Glesong.”

Ora soewé Mas Djagakarja noeli boedalan bali noengjoni baris ing Glesong.

Mas toemenggoeng Djagahagara dikrotjok dening brandal.

Katjarita saben dina pawarta kang pada soemébar ing wong Patjitan kansah andadra, manawa wadya-bala kraman bakal angrebalani. Kang ikoe wong Patjitan akèh kang pada toerock gagasané soomedy madeg dadi kraman, soomedy garè keroesoch ana ing koetané bèiré.

Ing desa Gedangan ana wong toewa aran kjai Bagor, akèh wong kang pada magoeroo marang kjai Bagor, sarta lahir batin pratjaja, manawa kjai Bagor-loepoet ing sandjata oewa.

Ing sawidji dina kjai Bagor nerarah marang kadang-kadéané lan morid-moridé, temboengé: “Ing samengko nagara Patjitan woes toemeka mangsané roesoeh, kang madeg dadi boepati woes ginesthi kalaran Kodraté, bakal salin goémanti marang waris lijané, moelanné anak poetockoé pada samektua gegaman, digané anggitik nagara Patjitan.”

Mangkana anak poetoenné kjai Bagor sarta wong lija-lijané ing sawatara pada kakenan aliné sarta pada mapan remborgi soomedy ngraman. Kang didjoendjong dadi boepatiné Irarana, lorah ing desa Gedangan, kang dadi sénapatine perang si Kompong, botjah djedjaka oega omah ing desa Gedangan.

Bareng toemeka ing dina kang woes ditantokaké, kjai Bagor sawadya-balanné pada asikep gegamom kibort pada boedalan angloerocng marang koeta Patjitan; djalaran kjai Bagor woes toewa sarta loempoch, moelané lakoené ditantoe, déné Irarana noenggang djaran, ngarep bori kanan kering diapit-apit ing wadya-bala koerang loerih ana wong sèket, ana kang anggawa song-song djené, pajong tockon pasar bandjoor dipoelas nganggo abal lan koenir. Rakoené ing dalan ora katjarita, loclos ora ana sambékalanné, djam sanga bongi bisa teka ing Patjitan; moelané ora ana kang menasika, djalaran ing sadalan-dalan jèn disapa, mangsoelané: Poclisi desa nglatèhakè boerdjana marang nagara.

Tékané ing palataran kaboepatèn pangiringé ora owah. Ing nalika samana Mas toemenggoeng Djagahagara lenggah ana ing pandapa, bareng weroch Irarana sapoenggoewané goemoroboej woes teka ing emper bandjoor disapa, temboengé:

“Sapa kang goemoroboej ikoe?”

Kraman mangsoeli: “Poclisi doesoen angladoeraken prakavis.”

Doeroeng kongsi ditakoni manèh, wadya kraman pada bebarengan ngrabbasing ing pandapa sarta soerah-soerah, kraman bandjoor pada andjoepoki toembak, talempok sarta gegaman lijané kang pada diédjèr ana ing gelangkan ing pandapa, Mas toemenggoeng Djagahagara bandjoor dikroeboet diteembaki, ditalempaki sapitoerocé. Nalika samana demang Ngemplak djaga ana ing paiséban. Bareng weroch Mas toemenggoeng Djagahagara dikrotjok dening kraman, bandjoor hangginas antjopoh kerisé kang disélèhakè ana ing sangisoré bantal, soomedy ambalikakè moengsoch, ananging sarehné karoban moengsoeh, wekasanné demang Ngemplak ambroek mati. Mas toemenggoeng Djagahagara rada tegoch timboel ing sawataranné, sakawit bisa ngèndani marang panempokè kraman, sarta sakehé gegaman kang anekani ora toemama, ananging saka kéhé gegaman kang pada toenika ing sliranné, wekasanné remook djero bandjoor ambroek, ora soewé séda. Bareng sradya kraman weroch, jèn Mas toemenggoeng Djagakarja woes séda, bandjoor soerah-soerah metoe saka ing pandapa kaboepatèn, bandjoor ngajak-ajak andjarah rajah engobongi omah.

Wiwit ing dina toemapakè Mas toemenggoeng Djagahagara dadi boepati, kongsi toemeka ing dina dikrotjok dening kraman, lagi ana patang poelach dina.

Bareng Mas Karjadirdja, ija ikoe poetranné Mas toemenggoeng Djagahagara kang pambarep. Weroch jèn ingkang rama kapratjaja dening brandal, bandjoor tirikrama ngoempoolakè sanah-kabangé sarta wadya-bala lijané soomedy amikool brandal ambélani ingkang rama. Bareng woes samekta kapraboning djoerit, bandjoor anlatjak lakoené brandal, ketjandak ana ing Ardjawinangoem, noeli perang tjampoch ramé, oeleng-oelengan kaja soeleng loemboe ing geni, genti asor genti oenggoel. Bareng

Mas Karjadirdja weroch wadyabalanné koetèteran tandangé, bandjoor mratjang manengan, wadya kraman panggah, tandangé kaja déné banteng ketaton, ngamock njoel mangima manengen, moengsoché akèh kang pada ketaton setawa mati. Mas Karjadirdja teteg kenthel tradjengé, soomedyo laboeh ingkang rama, socka manawa mati ana satengah paperangan. Wadya kraman kang dihadjang dening Mas Karjadirdja pada miris, pjak bariséne, ana kang ngisis mlajoe. Irarana bareng weroch wadyabalanné pada moendoer, bandjoor matjoe; Mas Karjadirdja bareng weroch Irarana toemandang perang, bandjoor bebilé disipataké kena porpooné, ora soewé Irarana tiba saka ing toenggangané, bandjoor disosongi digawa ontjat; déné poenggawa lija-lijané pada miris sarta ora soewé pada laroet boebar lomajoe soarsaran mangalor. Mas Karjadirdja sapoenggowarané bandjoor pada angolah moengsoché, kjai Bagor, Kompong lan rolas rowangné pada kena ketjikel serip-seripan. Déné Irarana sapoenggawa disebres doroeng bisa katemoé.

Mas Karjadirdja lan poenggawana sawatara, ora soewé noessel ingkang éjang ing pabarisan Glesong. Rakoené ing dalan ora katjarita, satekané ing pabarisan sarana tawan-tawan tangis, endadèhaké kajot sarta goegoepe Mas Djagakarja, temboengé:

“Ana gawé apa, mas poetoe; koné teka noessel?”

Mas Karjadirdja bandjoor mratèlèhaké kaananné ing Patjitan sapoengkoéré Mas Djagakarja, kongsi ing dina ikoe. Kang ikoe Mas Djagakarja diatoéré kondoor amnanata katentremanné para koelawarga sarta nagara Patjitan.

Mas Djagakarja bareng midanget atoéré Mas Karjadirdja, leges, sepandoekat ora bisa imbal watjana, aramat oraspa, akèh kang karasa-rasa ing pangaliké, kagama saka kahesnaning bapa marang anak. Apa manèh bareng kelingan marang sopatanné, temahan ahèkarantan ambrebes-mili, seret tjalatoené marang putra santana sarta poenggawa lija-lijané:

“Kang pada baris ana ing kéné, ajo pada moelih disik, amnanata tentremé koeta Patjitan.”

Satekané ing Patjitan bandjoor angochres anggotèki Irarana sarta nindakaké ondesan prakara brandal ikoe. Soewé-soewé Irarana ketemoé woes mati ana ing alas satjebaké desa Gedangan, kang dadi djalaranné ora lija marga saka kangreman mimis porpooné. Déné kjai Bagor, Kompong, lan rolas rowangé, prakaranné woes dipriksa kalawan salesih. Karampoonganné pradata, kasalahoné wong-wong ikoe pada diockoen gantoeng toemeka ing pati.

Mas Karjadipoera ditétépaké dadi boepati ing Patjitan, Mas Karjadirdja dadi patihné

Mas Djagakarja bandjoor ngajoeri seningga enggal-énggalan marang Ngajogja, ganbjare lelakon saka wiwitan kongsi toemeka ing wèkasan. Kang ikoe njooroon sorpaja anakè kang angka teloe ing samengko dadi paniwooe Nglorog, ditétépaké dadi boepati ing Patjitan, déné poetroonné Mas Kartadirdja hetétépna dadi patiké. Rakoening tjanaka kang anggawa lajang ing dalan ora katjarita. hajang lapoer woes katoor ing Kadipatèn Danoeredjan. Bareng Sang Adipati Danoeredja woes maos sarta anjakoop marang soewasané lajang ikoe kabèh, ora soewé bandjoor octoesan anggarap lajang kekanttjingan, kang sidji netépaké Mas Karjadipoera, paniwooe ing Nglorog, dadi boepati ing Patjitan. lijané anetépaké Mas Karjadirdja dadi patih ing Patjitan.

Sana kadang-kadéané lan wong Patjitan lijané pada boengjahboengah Mas Karjadipoera tetep dadi boepati, Mas Karjadirdja dadi patih ana Patjitan. Mas toemenggoeng Karjadipoera bandjoor njooroon ngalih djenengs Mas toemenggoeng Djagakarja II. Ora soewé ana daroch, Mas Djagakarja II, sorpaja noeli bali anata baris ing Glesong.

Baris ing Glesong kehadjeng ing wadya-bala kraman.

Mas Djagakarja noeli angloempochaké para pratjoenit, sawoesé samekta noeli pada boedalan marang Glesong. Posthouder toean Plisingen oega nieloe anindahi sradya-bala, mangkono oega Mas Wirjadikrama, sadoeloerè Mas toemenggoeng Djagakarja II, Mas Karjasoedira, anakè Mas Wirjadikrama lan akèh panoenggalané kang pada matjoeng dadi pratjounit. Satékané ing Glesong bandjoor awor lan bariné para boepati mantja pradja lan koempeni. Ora antara soewé pratjoerité kraman iron tjatjahé pada teka, kang nindihi

Pangéran Dipanagara; tabochané roepan-roepan, gong bèri, ketiprak, tong-tong grit, magoeroc-gangsa, panabochè ditiir, sabéla-béla pada soerak-soerak, oentapé baris aroeboet papan. Ora soewé wadyabala kraman anradjang bariné Mas toemenggoeng Djagakarja II, gocmoeroch sowaranné, tradjangé kaja déné tradjangé irak memangsa ing satjrining banjoe, ramé perangé tjampoch rowang pada rowang, pepati toempang tindik, gelih daleréran ing saengon-engon, prasasat bandjirgetik. Wadya-bala mantja pradja lan koempeni akèh kang kalong, nick kasoran. Mas toemenggoeng Djagakarja II, bareng weroch jèn wadya-balanné akèh kang kasoeladjah, nepsoe banget bandjoor ngamock poinggoeng soomedyati mati anaing peperangan; akèh wadyabala kraman kang ketirasan dening Mas toemenggoeng, sanadjan Mas toemenggoeng poré kaliné, ora pasah tapak paloerung pranté,

sisaning goerendha, sarehné woes soewé anggonné prang banding sarta karoban moengsoch, wekasan kasoeladjah ambroek, bandjoor ditawan dening moengsochè.

Mas Wirjadikrama bareng weroch kang rama kepikoot dening moengsochè, bandjoor soroh amock anetya pepoelik ngoendroenraké moengsoch. Toewan Posthouder Plisingen bareng weroch wadya-balanné akèh kang ketirasan, bandjoor njilih djaranné Mas Tjakradiwirja. Mas Tjakradiwirja ngira, jèn toewan Plisingen bakal toemandang perang moela djaranné diocloengaké, ananging kadatèranné: ora. Bareng toewan Plisingen woes noenggang djaran, djaranné bandjoor disanderaké moekih. Mas Tjakradiwirja bandjoor anarik pedang matjoe manengah ditadaki dening moengsochè. Ora soewé Mas Tjakradiwirja kasamboet ing joeda.

Mas Karjasoedira bareng weroch jèn ingkang rama sarta paman pada kapoeser ing rama bandjoor ngamoek poenggoeng nirkaja nir wikara, soomedyà nèkadaké patiné ambélani ingkang rama toerin ingkang paman, tandangé kaja déné banteng ketaton, kiwoet oraringooten, moengsoeh kang kehadjang pada bosah-basih. Ananging sanadjan Mas Karjasoedira koclité ora tédas dening gagaman, saréhné kalah tandingé, trekasané remook djero kesoaladjah ambroek ana ing satengahé peperangan, para moengsochè pada ngira jèn Mas Karjasoedira woes mati, moelané bandjoor ditinggal ora dilawan manèh. Wadya-bala Patjitan bareng weroch jèn sénapatinné woes ora ana kabèh bandjoor pada laroet miroek miris ora ana kang wani nanggoelangi poerangé moengsochè. Wekasanné pada boobaran lomajoe salang toendjang reboot doctjoeng, reboot oerip. Wadya-bala kraman noeli léren ana ing pasanggahan ing Nglorok. Salebaré perang Mas Karjadipoera kang ambroek ana satengahé peperangan, dikira woes mati dening moengsoché, ora soewé bisa eling bandjoor bargi ambrangkang ngoengsi marang desa.

Mas Djagakarja anoeboesi ingkang putra Mas toemenggoeng Djagakarja II, kang dadi taroman

Katjarita toewan Plisingen woes teka ing Patjitan, bandjoor ngatoeri pirsa marang Mas Djagakarja, jèn wadya-bala Patjitan akèh kang ketirasan. Kang ikoe Mas Djagakarja diatoeri ambantoe; Mas Djagakarja mangsoeli, jèn sésoek-isoek arep boedal.

Bala kang pada lomajoe saka ing pabarisan ing Glesong, pada woes teka ing Patjitan sarta ngajoeri priksa marang Mas Djagakarja; jèn ingkang putra Mas toemenggoeng Djagakarja II, kapikoot dening moengsoch, déné ingkang putra Mas Tjakradiwirja sarta Wirjadikrama sami kapoeper ing satengahè

rana. Déné ingkang rajah Karjasoedira katawan dening mngsah. Déné sabandjooré ora ana kang bisa soomoeroep, krana bandjoor pada lomajoe.

Bareng Mas Djagakarja kroengoé atoeré para demang mawe, bandjoor nangis keranta-ranta, kedareng saka tresnané marang kang putra; ora soewé bandjoor préntah marang para demang sakantjanné, temboengé: “Akoé bakal angloeroch anakkoé kaki boepati ing pondokanné kraman ing Ngloroh, sarta ngopakara saé⁶ majiké anak-anakkoé kang pada mati. Laiki para demang pada ngasaa, sapoengkoerkoe, jèn angonmoe ngao woes angockoeppi, bandjoor anentrenna wong-wong Patjitan.” Para demang matoes sandika, bandjoor pada moendoer.

Mas Djagakarja sawoesé pepak sangoené noeli boedal, lakoené andjoedjog ing papan peperangan, angloeroch bangkiné ingkang putra Mas Wirjadikrama lan Mas Tjakradiwirja, ora soewé pada bisa katemoe, noeli diresihi bandjoor dikoboor ana ing Glesong kono, sabandjooré bandjoor angloeroch ingkang rajah Mas Karjasoedira. katemoe ana ing desa. Ing samana Mas Karjasoedira isik lara banget, kehoeratanné sarta bajoené doeroeng poetih. Bareng woes genah sarta woes dipasrahaké marang kang loemi omah, Mas Djagakarja noeli ambandjooraké lakoené marang Ngloroh.

Toewan Plisingen arep dirampog dening para demang kang pada keplajoe saka ing Glesong

Wadya-bala Patjitan kang pada keplajoe saka ing Glesong kansah anginggit-inggit marang toewan Plisingen. Djalaran toewan Plisingen ora gelem metockaké perangé kraman, dipilaloe lomajoe nginggataké djaranné Mas Tjakradiwirja. Kang ikoe rembogé para demang mawe, toewan Plisingen arep pada dirampog dipatini. Bareng woes pada golong panemoené, anoetjoe sawidji dina, para demang mawe bandjoor pada marang omahé toewan Plisingen soomedya anandokaké pakariné mawe. Kapinoedjon toewan Plisingen bandjoor bisa ontjat andelik marang lotèng. Para demang bareng anggotèki toewan Plisingen ora katemoe, bandjoor pada moelih sesarangan.

Toewan Plisingen bandjoor lapoer marang toewan Resident ing Soerakarta, sawoesé rampoeng panoeliséné lajang bandjoor dioeloeng dilebokaké ing pring wroeloch, perloené sorpaja palapoeran ikoe adja kongsi ngatanani. Kang dikongkon anggawa wong teloe: Djadrana, Kramasemika lan Djasrrahja, kabèh pada omah ing desa Ardjawinangoem, wrongteloe mawe wis digenahaké lakoené sarta diréeling atja ana kang anggawa gegaman, sorpaja lakoené atja kongsi ngatanani sarta pring

wroeloch dianggoa teken; wong teloe ikoe noeli boedalan,
lakoéné ing dalan ora nemoe pakèwoch apa-apa, bandjoor pada
sowan toewan Resident, lajang bandjoor dibochak, soewasanné:

“Koela njaosi priksa, manawi perangipoon wadya-bala Patjitan ing
Glesong: kasoran, sénapatinipoon perang sami pedjah wonton ing
satengahing peperangan. Déné wadya-bala ingkang sami
loemadjing wonton saraataris katahipoon. Gangsal dinten seprihi,
koela wonton ing grija doemadakan badé dipoen-sikara dening
tijang ingkang sami kepladjeng saking peperangan, koela badé
dipoen-rampog, tijang-tijang mawe sami sakit manahipoon, koela
dipoen-dahwa boten laboch nagari, angedali perang, ambélani
para sénapati ingkang sami ketirasen, panoetojanipoon koela
toemnoenten sagèd ontjat andelik minggah djatoeng lotèng.
Sareng tijang-tijang mawe ngoorpadosi koela boten sagèd
pinanggi, ladjeng sami mangsoel moentook. Saorpami koela
dipoen-oopaosi mawe sagèd pinanggi, kantos koela sampoen
pedjah dipoen-krojok. Ingkang poenika, koela samangké bator
djenah wonton ing Patjitan, kansah somelang kimaor, bok bilih
tijang-tijang mawe sami ngkadjengaken sedja, ajik kados-poendi
polah koela, djalaran koela boten wonton ing ingkang djagi.”

Toewan Resident bareng woes matja lajangé toewan Plisingen,
énggal-énggal garè mangsoelané, sawoesé rampoeng noeli
dilebokakè pring wroeloch; wong teloe dikongkon bali. Rakoené
ana ing dalan ora katjarita. bareng woes toemeka ing Patjitan,
bandjoor diatoerakkè toewan Plisingen. Soewasanné lajang:
toewan Resident woes nampéni lajangé, apa kang dadi wigatine
woes ketjakoop kabèh. Toewan Resident bandjoor lapoer marang
Parintah, sorpaja ing Patjitan direnichi beténg kanggo palièenomé
saradador kanggo roemeksa koeta Patjitan. Modané tooran
Plisingen diarep-arep atja kongsi koewatir, ora lawas panoeroon
mawe mesti bakal kalakoni dipitoeroti.

Woes tamat pamatjané toewan Plisingen marang lajang
wangsoelan mawe bandjoor aroh tarima kasih marang wong teloe
kang dikongkon mawe. Wong teloe bandjoor digandjarn, sawoesé
pada kabilon moelih.

Sapatemonné Mas Djagakarja karo ingkang putra Mas toe- menggoeng Djagakarja II

Katjarita lakoené Mas Djagakarja marang Ngloroh pondokanné
Pangéran Dipanagara, ing sadalan-dalan kansah somelang,
bokmanawa lakoené ora olèh garè tambah olèh bebendoe.
Satekané ing Ngloroh, Mas Djagakarja bandjoor bisa nemoni
ingkang putra, sawoesé toetoerg anggomé oneng-onengan, Mas
toemenggoeng Djagakarja II, bandjoor matoes kaananné saka
wiwitan toemeka ing poengkasan. Mas Djagakarja bandjoor
tjalatoe:

“Kaki, jèn kaja mangkiné salawas-lawasé, kapriyé dadiné sarta kapriyé bakal dadi wekasanné. Saka pamrajogakoe, betjih koré bali marang Patjitan, ketémoe toewan Plisingen andjalook pagawéanmoe lawas, diné akoe kang angagdjoeti awakmoe soewita Pangéran Dipanagara. Jèn ing tembé Pangéran Dipanagara bisa djoemeneng ratoe, akoe bisa tetoeloeng marang koré. Déné jèn kalah perang, koré ngajomana sadoeloer-sadoeloeranmoe.”

Mas toemenggoeng Djagakarja II nagozjani banget marang karsané ingkang **rama**. Ora soewé Mas Djagakarja lan kang putra pada sowan marang Pangéran Dipanagara. Pangéran Dipanagara andangoe marang toemenggoeng Djagakarja II:

“Sapa roerangmoe sowan ikoe?”

Mas toemenggoeng mangsoeli: “Poenika tijang sepoeh kawoela Mas Djagakarja.”

Pangéran Dipanagara bandjoor ambagèhakè Mas Djagakarja sarta andangoe apa kang dadi perloenné pisowanné. Mas Djagakarja matoes:

“Doch Goesti, menggah lampah kawoela ingarsa-dalen ngrihi, ingkang dados wigatosipoon, bok bilih andadosaken bangan sarta kaparenging pangalih-dalen, anakipoon dalen adalen soewoon mantook ing Patjitan, déné adalen ingkang dados sesoelihipoon anakipoon adalen soewita ingarsa-dalen; adalen ing ingkang dados sesalihipoon anakipoon adalen soewita ingarsa-dalen; adalen badé pasrah ing pedjah gesangipoon adalen andièk poenapa ingkang padocha harsahaken. Saking pamanggih kawoela, kawoela langkoeng sagèd angladosi Pandjenengan-dalen katimbang anak kawoela. Déné Mas toemenggoeng Djagakarja II kawoela poetih mantoek, perloenipoon angopeni anakanakipoon ingkang bahsih alit-alit.”

Pangéran Dipanagara bareng mireng atoeré pancoeroonné Mas Djagakarja kakenan pangaliké, trasana anjembadani apa kang dadi atoor pancoerooné, pangandikanné:

“Betjih panikirannoe, paman, toemenggoeng Djagakarja II dak lilani toemnoeli bali marang Patjitan.”

Mas toemenggoeng Djagakarja II bandjoor njooroon pamit marang Pangéran Dipanagara sarta ingkang rama kalilana toemnoeli boedal.

Mas toemenggoeng Djagakarja II bali marang Patjitan anindakaké pagawéané lawas

Katjarita Mas toemenggoeng Djagakarja II woes toemeka ing Patjitan, bandjoor katemoe toewan Plisingen andjalook sorpaja bisaa nindakaké pagawéané lawas. Toewan Plisingen nagozjani, ananging sakawit ora pati pratjaja marang Mas toemenggoeng Djagakarja II. Mas toemenggoeng dianggep bangsané kraman, moelané anggomé nindakaké wadjibé kansah disoedjanani diawat-awati. Barung Mas toemenggoeng Djagakarja II anggomé nindakaké wadjibé olih sataoen, bandjoor diraketi kaja déné kang wis kalakon.

Mas Djagakarja dimardikakakè kalilan bali marang Patjitan sarta kapatèdan nama kjai Djimat

Genti karoewroosa, Mas Djagakarja kahima anggomé soewita Pangéran Dipanagara, Mas Djagakarja direngkoch kaja déné toemenggoeng ing Patjitan, diatjeni kaja déné pinisepoch, lenggahé pada karo boepati rajaka sarta goronné peperangan. Pangéran Dipanagara ing saparan-paran kansah andon perang, rerontjené ora katjarita. Bareng taoen 1829 Pangéran Dipanagara kasoran perangé, temahanné dibaorong marang Menado. sarta Patjitan bandjoor keberach marang kraton Sorakarta. Déné kjai Mas Djagakarja ija kaleboo rowangé kraman, ananging karsané Sang Nata, Mas Djagakarja katahan ana ing Sorakarta. Doeroeng kongsi ana sataoen, olèh parimarmanné Sang Nata dilélani moelih marang Patjitan, djalaran Mas Djagakarja darèt banget pangawoelanné, kansah garè dangané pangaliké Sang Nata, wekasan sakabèhané kalopetanné diparingi pangapoera sarta kapatèdan nama kjai Djimat. Ing tanah Sorakarta kang disebeet kjai Djimat ikoe kjai Djoeroe-koentji astana tanah mandikan, moelané Mas Djagakarja diparingi seseboetan kjai Djimat, djalaran woes diloengsoer saka pangkat boepati.

Para demang kang pada soomedyà noengkep toewan Plisingen pada diochoem boewang

Genti kang katjarita, poelisi anggotèki keterangané, sapa wong kang pada salah nedya anoengkep toewan Plisingen. Bareng woes katjondaak kabèh sarta salesih pangooroosè, prekara ikoe dipriksa ing pangadilan, papriksané wong-wong mawe, kaanggep terang kasalahoné pada diochoem boewang limalas taoen, ija ikoe:

1. Sohrapradja, demang ing Semang.
2. Mangoendrono, " " Tengaran.
3. Sohrawatjana, lorach " Borang.
4. Amad-santri, " " Ardjawinangoem.
5. Amad-katiran, demang " Barak.

6. Bagor Sander, lan f. Djagaprana, pada omeh ing desa Djragen.

Ora soewé toewan Plisingen lèrèn saka pagawéané digentèni toewan Sambri. Toewan Sambri bandjoor jasa goedang kopi sarta goedang orjak, kang dadi manhisé goedangé Walanda saka Sorakarta aranné toewan Koenad. Ora soewé Posthouder toewan Sambri lèrèn, kang anggentèni toewan Jan Persèn, pangkati Assistent-Resident. Wiwit samana Patjitan ana prijaji wrahana, mantri lan djoeroo-toelis. Ora soewé toewan Jan Persèn digentèni toewan Prismam. Nalika taoen 1833 toewan

Prisman jasa béténg kanggo palèrènané soldadoe.

Kjai Djimat (Mas Djagakarja) diochoem boewang marang Basochi

Saveliké kjai Djimat saka Sorakarta, ora soewé bandjoor diboewang marang Basochi, olèh pensioon satoos roepijah ing sasasiné. Dosanné satekané saka Sorakarta isih melos nindakaké pagawéan. Dadi Patjitan kaja ana boepatinne loro, dadi garè kinoché pagawéan, wong tjilik pada ribeet pikirné endi kang digogoor.

Wanèngsèntika Djajengrana Panaraga madeg dadi kraman.

Ganti kang katjarita, ing nagara Panaraga srerenghonné toemenggoeng Djajengrana ana prawan meteng anggoeran, dititititi ora bisa olèh kaharangan jèn botjah prawan mawe lakoe djina. Bareng prakara ikoe kareningan dening Radèn boepati, botjah wadon ditimbali, satekané ing kaboepatèn sega bandjoor dipriksa sarta disempah botjah wadon kesik ora lakoe bandiék. Wasana botjah wadon mawe bandjoor diningkah dening toemenggoeng Djajengrana dadi garwa selir.

Bareng woes toemeka mangsané djabang-baji lahir metoe lanang, woedjoodte seger orasagang, roepané bagoos, ananging ora ana pesèrè. Djabang-baji dirèncchi djenengs Radèn Bawan. Para noedjoom akèh kang pada metja, jèn botjah ikoe ing tembé bakal loepoet saka ing sandjata oewa, manker sarta bakal dadi ael-aelé nagara Panaraga, bisa nanggoelangi pamockè moengsoeh. Radèn Bawan ikoe bareng woes diwasa speparab Radèn Wanèngsèntika, lantip graitané, karen olèh kaprawiroon, katibjan lan kanoeragan; goeroné aran kjai Sangki, oega ing Djajengrana. Akèh wong kang pada pratjaja, jèn Radèn Bawan katjihna saka lelakoning bakal bisa dadi kapala kraman kang pinoentjoel. Mangkono oega Radèn demang Danaréja, patih longkol ing Lamarata, ingbatin oega pratjaja marang kategochané Radèn Bawan, moelané ija kansah dibomboeng sarta disoepeketi.

Radèn Wanèngsèntika, Danaredja lan kjai Sangki madeg dadi kraman

Kawoerwoesa, ing sawidjiné dina Danaredja lan Wanèngsèntika woes pada gilig panemoené soomedyang angraman, pada lomja marang desa Ngile, wenengkonné Nglorog, Patjitan, kang didjoedjog omaké kjai Wradjoeg. Satekané ing kono bandjoor emrasadjakaké katjaké, ija ikoe wadya ngraman moengsoeh perang lan bangsa Walanda angreboot tanah Djawa. Kjai Wradjoeg bareng kroengoé remboogè Danaréja lan Wanèngsèntika karenan pikirné sarta djoemroocng, lan manèh sagoch dadi tetoeranné. Wong kateloe ikoe woes pada tjèr-tjoeran banjor kenhi saeka karepé sabaja pati pada ngadeg dadi kraman, kang didjomenengaké ratoe Radèn Wanèngsèntika, kang dadi patiké Danaréja, kang dadi panembahan goerocning perang kjai Wadjoog lan kjai Sangki. Ora soewé wadya-balanné woes ana koerang loewih limang-atoos sarta woes pada sikep gegaman kabèh. Bareng anggomé ngirocep-irocep woes teka ing desa Toeroesan bandjoor pada makoewoem.

Loorah desa Toeroesan bandjoor lapoer marang kaboepaton, manawa ana moesoch teka angraman, kang dadi pramoegariné Radèn Wanèngsèntika, wadya-balanné koerang loewih woes ana limang-atoos, sakiki staka baris ana ing desa Toeroesan.

Mas toemenggoeng Djagakarja II, bareng nampa lapoerè lorach desa Toeroesan, bandjoor ngajoeri seningga marang toewan Assistent-Resident Prisman. Toewan Assistent-Resident Prisman bareng kampa lapoer saka kaboepatèn noeli angoemndangi angloempochaké para pratjoenit lan soldadoe ana ing aloen-aloen; sawoesé samekta kabèh bandjoor pada boedalan keriz lampik, telindiché toewan Assistent-Reident, toewan kemandan sarta Mas toemenggoeng Djagakarja II. Bareng lakoené woes teka ing desa Toeroesan barisé bandjoor ditata. Wadya-bala kraman bareng weroch barisé soldadoe lan pratjounit, barisé bandjoor ngalih marang sapochjocké goenoeng kekodjor. Barisé koempeni bandjoor ngalih angepong wakoel ambaja mangap marang sangisoré goenoeng.

Toewan Assistent-Resident Prisman bandjoor amrajogakaké sorpaja Mas toemenggoeng Djagakarja II kongkonan anemoni Wanèngsèntika, ngèlingaké sabirsa-bisané adja kongsi kebandjoor peperangan, betjik naengkoel aloes-aloesan. Mas toemenggoeng Djagakarja II noeli matah Bradjagati, lorach desa ing Wernagonda anglantoernaké daroché toewan Assistent-Resident. Bradjagati noeli boedal katemoe Radèn Wanèngsèntika angremboegi kasehoot ing doeroer. Radèn Wanèngsèntika mangsoeli: "Samengko akoe woes djoemeneeng ratoe, akoe ora soomedyang noengkoel asrah bongkokan marang gostimoe, malah jèn gostimoe ngèman marang amoeré, betjik noengkoela lan anggoeloengna bebandané bangsa koempeni. Wis-balia."

Bradjagati noeli bali ngatoraké mangsoelanné Radèn Wanèngsèntika marang Mas toemenggoeng Djagakarja II, toewan Assistent-Resident Prisman bareng midanget atoeré mangsoelané ikoe, kebranongg pangaliké kaja diobori, dja-dja bang maringgaringa, talingan lir sinchit-sebit, bandjoor aba ambilèli wadya-bala kraman, soldadoe pratjounit lan lija-lijané pada bebarengan omangsah ambéndrongi moengsochè, soaranné prasasat angorejaké boemi, koekooesé bedil lan marijon andjoeremakè soroké sengingé, wadya kraman pating biloengloeng polahé, soewé-soewé kasoeladjah, soldadoe lan pratjounit sangsaja ngangseg anggomé angedirèli. sradya kraman disobani mimis akèh kang ketaton octawa kaparawasa, seisané pada mimis lomajoe asarsaran reboot oerip, anggloendrong ing djoerang-djoerang karèndètrèndèt ing eri bandil ditedak baé. Ora soewé Radèn Wanèngsèntika, Danaréja, kjai Wadjoog lan Sangki pada noengkoel asrah pati seripe. Toewan komandan noeli aba anglerini anggomé ambilèli, toewan Prisman bandjoor préntah marang para lorach sorpaja pada angochres anggotèki kraman kang pada lomajoe. Ora soewé toewan Assistent-Resident Prisman, Mas toemenggoeng, toewan komandan lan sarradya-balanné pada bali marang nagara engawa bebandon kraman sanga, kraman kang katawan bandjoor dilelokaké ing koendjara, para lorach kang pada anggotèki wadya kraman kang pada lomajoe akèh kang pada bisa olèh garè, kang ketjekel noeli disoesoelaké ditalikong ing koendjara. Ora soewé prakaranné kraman diocroos. Bareng woes salesih, bandjoor dipriksa ing pradada; poetocoanné papriksanné pradata, Radèn Wanèngsèntika, Danaréja, kjai Wadjoog lan Sangki, pada diochoem gantwoeng toemenka ing pati. Déné wadya-balanné lijané diochoem boewang marang lija nagara. Sapoengkoeré ikoe kaananné koeta Patjitan kenthrem.

Kaananné prijaji-prijaji ing Patjitan sadoerongi lan sawoesé dipréntah dening Goepernmèn

Wiwit nalika nagara Patjitan dilegi boepati sapisan kongsi toemekané dierech ing Goepernmèn Walanda, wong-wong dalah kang ngerèh isih wong Patjitan loegoer, doeroeng ana wrongé mantja, tindaké pagawéan doeroeng ana kang njana Walanda. Nalika toewan Assistent-Resident Prisman teka ing Patjitan anggawa magang loro saka Lamarang, kang sidji aran Mas Hertajoeda, sidjinè Mas Hertasentona. Sawatara soerèné magang loro mawe bandjoor diangkat dadi djoeroo-toelis, pinoentjoel kapinteranné sarta woes weroch tata tjaranné prijaji Goepermènan ing Lamarang. Akèh para prijaji kang pada nélas sarta majoeroo anggomé nindakaké wadjibé sarta tata basa Walanda marang Mas Hertajoeda lan Mas Hertasentona. Ora soewé prijaji Patjitan akèh kang woes pada bisa nindakaké wadjibé mitooroot tata tjaranné prijaji ing tanah Goepermènan.

Para poetranné Mas toemenggoeng Djagakarja II.

Katjarita manèh garwané Mas toemenggoeng Djagakarja II ikoe poetranné Radèn Pandji Tjakradiwirja, ing Sorakarta, déné Radèn Pandji ikoe poetranné Kangdjeng Pangéran Timoer, ing Manghoenagaran patoekan saka garwa paminggin. Mas toemenggoeng Djagakarja II doerné manèh garwa Klängenan loro, kang sidji anaké lorach desa Gajem, aranné Sétra-Mangoendrana, déné sidjiné anaké lorach desa Daroeong, aranné Amad-kaéman. Saka garwa padmi doerné anak wadon sidji, éndah roepanné. Bareng woes diwasa, saka karsané Mas toemenggoeng sakalijan, didaopaké karo kadangé dèné, ija ikoe Mas Kanadipoera, mantri goedang kopi.

Kalakon Radèn Adjeng didaopaké sarta binajang karé ana ing kaboepatèn, ananging djedjoboan ikoe ora bisa antepi kekoedangané ingkang rama iboe lan para seepoch lijané, krana ora bisa abot-abot. Woes rambah-rambah anggomé Mas Kanadipoera amedaraké tembong pangasih-asih, amaripih ngarih-arih manih kapadan ing sih, amerja ora karrawa ngampah wijogané kepentjoet poclang loeloot, ananging Radèn Adjeng kansah lenggana ora kégoch, ngladéni apa manèh imbal raras baé ora gelem, dèrèké arep matoes prasadja marang rama ibooné wedi bokmanawa olèh seikoe, déné kang dipeleng Radèn Adjeng ing sadina sarenginé bisaa djodo karo Radèn Mas Tjakradipoera, anakè kjai Pradikan ing Tegal-sari.

Lawas-lawas Mas toemenggoeng Djagakarja II kroengoé wodahé anakè, andadakaké onengé, wekasanné moepoos marang pepestèné, jèn Radèn Adjeng doe-doe djodjonné Mas Kanadiwirja, djalaran saka ikoe bandjoor dipisahaké.

I nrginggil: Mas Kanadipoera.

Sawoesé idah, ora antara soewé Radèn Adjeng didjal dening Radèn Mas Tjakradipoera, didaopaké ana ing kaboepatèn. Radèn Mas Tjakradipoera asih banget marang botjonné, djalaran poetra boepati, sjoe varnanné, kasemboeh bekti marang lakiné, moelané salebaré daoop kansah sih-sinihan reréntèngan kaja déné mimi lan nintema.

Klängenanné Mas toemenggoeng Djagakarja II, kang saka Gajem pepoetra papat, pambarepé lanang eran Radèn Templep: 2 wadon olèh Mas Imampoera, kolèktoor Patjitan; 3 lanang Radèn Kerjadipoera, mantri goedang kopi ing SJOROG; 4 wadon Radèn Ajoe Kerjakoësoma, wradana diskrit Djaraga.

Jasané kantor lan lotji ing Patjitan.

Ambalèni tjatika ing doeroer, Radèn Mas Tjakradipoera wiwitané dadi djoeroo-toelis kantor, ora soewé bandjoor moenggah dadi mantri kopi, noeli wradana ing distrik Lamantoor, noeli dadi patih ing Patjitan.

Mas Hertajoeda nalika ikoe woes diangkat dadi bishal, déné Mas Hertasentona anggentèni dadi wradana ing distrik Lamantoor. Toewan Assistent-Resident Prisman ora soewé, digentèni toewan van Herka!

Toewan Assistent-Resident van Herka ora soewé bandjoor jasa kantor lan lodji, jejasan ikoe kang ngepalani kjai patih, sakèh kajoe kang kanggo baloengan, oesok lan lija-lijané, pandjoopocké saka alas Wahor-karoeng ing pinggir sagara. Olèh djaman samana alasé isik roengkoed doeroeng ana dalanné, moelané kajoe-kajoe mawe kang gandjang sarta gampang lakoené, sanadjan garwat, koetoe diliwataké sagara.

Amoedjoo sawidji dina, bareng kjai patih noenggang témbo angiringaké kajoe-kajoe ikoe, ora soewé ana ampoechan teka, tembonné koelok marengah pisah lan kajoe lija-lijané kongsi ora katon saka ing daratan. Mas toemenggoeng Djagakarja II bareng kroengoé pawarta ikoe bandjoor lapoer marang toewan Assistent-Resident, ésoké Mas toemenggoeng Djagakarja II sagariwa putra santana, toewan Assistent-Resident lan para prijaji lija-lijané pada noengsong marang gisik. Satekané ing gisik, Mas toemenggoeng Djagakarja II bandjoor kongkonan djoeroo-moedi, wong kang woes basoo ngambah sagara anggotèki. Djoeroo-moedi lan wong lija pada toemandang anggotèki anoenggang praoe mantjing. Soréné pada bali matoes, jèn anggonné ngotèki ora olèh garè, ora bisa katemoe sarta sagaboeké pandelengé ora ana katon.

Kotjapa kjai patih anggonné ana ing satengahé sagara teloeng dina teloeng bengi tanpa mangan sarta toeroo; lakoené tembo manoot obahé banjoe, ora koewajang amelahi. Bareng aris andoengkap teloeng dina praharanné sirep, témbo kena direlahi minggir, ora soewé slamet bisa mentas. Nalika ikoe Mas toemenggoeng Djagakarja II isih makoewen ana ing gisik. Ora katjarita anggonné mangoon soeka angloewari kaoél sapepadanné, ora soewé noeli pada kontoeran marang koeta.

Wiwit samana lelabochané kjai patih marang Nagara katon sangsaja tjeta.

Mas toemenggoeng Djimat daredah reboot bener karo toewan Assistent-Resident

Ganti kang katjarita, toewan Assistent-Resident van Herka ora soewé bandjoor digentèni dening toewan Bahdrijo; toewan Assistent-Resident Bahdrijo ora soewé pindah, digentèni toewan van de Graaf? Nalika samana Mas toemenggoeng Djagakarja II, gerah, ora soewé séda. Para ahli warisé kang disoeroenakè anggentèni kaloenggochané bapa, ija ikoe anakè lanang kang toewa déné aran Radèn Templep, apeparab Boerbadikarja. Ananging toewan Assistent-Resident kang diésti-ésti bakal disoeroenakè anggentèni anak mantoené, ija ikoe Radèn Mas Tjakrasoedira,¹ patih ing Patjitan, djalaran sanadjan kjai patih ikoe moeng anak mantoe, ananging moemponi sarta woes akèh lelabočané marang Nagara. Mas toemenggoeng Djimat bareng mireng jèn kjai patih bakal diangkat dadi boepati, ora danganpangaliké, para anak poetroonné dikloompockaké diadjak dikon ngeteraké lakoené marang lodji; satekané ing lodji, Mas toemenggoeng Djimat bandjoor ditemoni dening toewan Assistent-Resident, atoéré:

“Koela angggadahi atoor panooroon, moegi anakipoon djaler Mas toemenggoeng Djagakarja II poen Boerbadikarja sageda anggentosi kalenggahanipoon bapahipoon, djalaran poenika anakipoon djaler ingkang sepoeh pijambak, déné jèn Mas toemenggoeng Djagakarja II boten tilar anak djaler, kenging anak mantoenipoon, inggih poenika Radèn Mas Tjakradipoera, patih; anggentosi.”

| *Noot:* Ingadjing moempel: Tjakradipoera.

Toewan Assistent-Resident van de Graaf bareng mireng atoéré pirembogé, mangsoeli: Jèn prakara ikoe diatoeri njrantèhakè disik, anggentèni kapoetoeranné toewan Resident ing Soerakarta. Mas toemenggoeng Djimat noeli pamitan moelih. Ora soewé toewan Assistent-Resident kroengoé kabar manawa Mas toemenggoeng Djimat bakal garè soengsang boerana balik, lamoen ingkang rajah Radèn Boerbadikarja ora bisa goémanti dadi boepati Patjitan.

Toewan Assistent-Resident van de Graaf noeli lapoer marang toewan Resident ing Soerakarta. Toewan Resident Soerakarta sawoesé nampani lajang lapoerè toewan Assistent-Resident ing Patjitan, ora soewé noeli tindak marang Patjitan bebarengan karo Kangdjeng Pangéran Adipati Mangkoenagara. Satekané ing Patjitan, noeli mriksa pasoelajan ikoe; moengjooh karampoongané, Radèn Boerbadikarja tetep dadi boepati ing Patjitan, kapatedan nama noengoak sémi ingkang rama, ija ikoe Mas toemenggoeng Djagakarja III. Déné Mas toemenggoeng Djimat digalih njomoelangi marang katentremaning Nagara. kadawoehan sorpaja mangon ana ing Soerakarta.

Ora soewé Kangdjeng Pangéran Arja Adipati Mangkoenagara lan toewan Resident ing Soerakarta noeli boedalan kondoer. Mas toemenggoeng Djimat prihatin banget katantokaké mangon ana ing Soerakarta, ngaryaké boedal marang Soerakarta, moeling marang kang rajah Radèn Mas Tjakrasoedirdja, temboengé:

“Koelrep, ing saiki koré rrimaa ora bisa dadi boepati ana ing Patjitan, lakar ikoe doe-doe sarimoe, ananging koré atja masgoel sarta koewatir, koré ing tembé bakal dadi boepati ana ing mantja pradja, toetocgna anggommoel laberi amarsochi amangon ardjané nagara.”

Radèn toemenggoeng Djagakarja III, katariman wajahé Kangdjeng Pangéran Mangkoehoemi I. Ija ikoe poetranné Panembahan Djoenbe.

Radèn Mas Tjakrasoedirdja, patih ing Patjitan kaanghat dadi boepati ing Poerwadadi

Saoengkoéré Mas toemenggoeng Djimat marang Soerakarta, ora soewé ija ikoe ing taoen 1850. Radèn Mas Tjakrasoedirdja, patih ing Patjitan, divisoe da dadi boepati ing Poerwadadi Magetan, kaparingan nama sarta seseboetan Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara, déné kang anggentèni kaloenggochané patih Patjitan Mas bei Hertasentana, wadana distrik Simantoor. Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara dadi boepati ana ing Poerwadadi moeng teloeng taoen, bandjoor dielih onarang Lamaraga. Ana ing Lanaraga olèh gandjaran pangkat Adipati, song-song djené sarta bintang Ridder Nederlandsche Eeur, marengi taoen 1881 njooroon lèrèn saka paloenggochané djalaraan woes seepoch, kang goémanti ingkang putra Radèn Tjakradimètja, wadana distrik ing Djaaroeban, kapatedan nama sarta seseboetan Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara.

Mas toemenggoeng Djimat séda.

Nalika Radèn Mas Tjakrasoedirdja diangkat dadi boepati ing Poerwadadi, ora soewé Mas toemenggoeng Djimat kataman gerah noeli séda, lajoné dijawa marang Patjitan, kapetah ana ing goenoeng Poerna, koeta Patjitan, koempoel lan ahli waris lijané. Pasarèanné kongsi saprèné dilelori kadjaba para ahli warisé oega para prijaji lan wong lijané, krana Mas toemenggoeng Djimat misooroen toemenggoeng emPOCH sabdané. Mitoerot pétoegan Mas toemenggoeng Djimat joeswa: Satoos patangpoeloch taoen.

Radèn toemenggoeng Djagakarja III, kaochoen boewang marang Batawi

Radèn toemenggoeng Djagakarja III, doeroeng soewé anggonné dadi boepati ana ing Patjitan, doemadakan bandjoor kasangkoot ing prakara; karampoonganné diloengsoer saka kaloenggochané sarta dikéndhangakè marang Batawi, kongsi poepoet joesranné isik ana ing kono, lajoné dipetah ana ing kono.

Nalika Radèn toemenggoeng Djagakarja III diloengsoer saka pagawéané para poetranné isik pada tjilik-tjilik doeroeng ana kang woes diwasa, moela poetranné ora ana kang bisa goémanti. Déné kang goémanti dadi boepati ing Patjitan Mas bei Hertasentana, patih ing Patjitan, kapatedan nama sarta seseboetan Radèn toemenggoeng Hertanagara. ora soewé bandjoor olèh gandjaran seseboetan Adipati sarta medali pérak, toemeka mangsané woes seepoch bandjoor njooroon lèrèn saka pagawéané, kang goémanti ingkang putra Radèn Marta Adirinata, Assistent-wadana ing Nawangan. kapatedan nama sarta seseboetan Radèn toemenggoeng Marta Adiwinata, ija ikoe nalika taoen 1879.

Sasoewéné Radèn toemenggoeng Marta Adiwinata dadi boepati ana ing Patjitan, kaananné nagara Patjitan ora ana kang perloe ditjaritakaké, moeng para prijaji toemerah toemeka wong tjilik pada seneng lan tentrem. Nalika taoen 1902, Radèn toemenggoeng Marta Adirinata kataman gerah boedjoe kongsi toemeka ing sedanné, lajon disaréhakè ana ing goenoeng Wadjak, koeta Patjitan. Para poetranné ora ana kang bisa goémanti kaloenggochané kang rama, krana nalika ikoe isih tjilik-tjilik, moelané komplangé pangkat boepati ing Patjitan sawatara soewé.

Watara pitong sasi soewéné, ija ikoe ana ing sadjoroné taoen 1904? ana lajang kekantjingané Goepernmèn, mutilahakè manawa Radèn Sasraprawira, patih ing Ngandjeok kawisoda dadi boepati ana ing Patjitan, kapatedan nama sarta seseboetan: Radèn toemenggoeng Sasraprawira. Radèn toemenggoeng Sasraprawira anané ing Patjitan satilasadila kansah gerah.

Nalika taoen 1906, Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara, boepati ing Panaraga njooroon lèrèn djalaran woes seepoch, kang goémanti dadi boepati ana ing Panaraga Radèn toemenggoeng Sasraprawira boepati ing Patjitan. Kang goémanti dadi boepati ing Patjitan Radèn Mas Tjakra Amidjaja, ija ikoe poetranné Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara kasebeet ing doeroer. Bareng ingkang rama woes séda, ora soewé Radèn Mas Tjakra Amidjaja njooroon ngalih nama noengjak sémi ingkang rama, ija ikoe Radèn Mas toemenggoeng Tjakranagara, kongsi saprèné.

Sasarean mahaman sarta patilasan lijané kang kongsi saprèné isik ditelloori sarta dadi panjadranan

1. Makamé sih Broeboch, doemoenoeng ana ing Koctjoor desa Barèhan, pinggir sagara, dadi panjadrananné wong kang waras saka lelara octawa doewé hadjat lijané.
2. Patilasanné nalika Sonan Kalidjaga kendhel ana ing dochkoh Kaliwoeloch, desa Klèsm, Kebon-agoeng, oega dadi panjadrananné wong kang waras saka lelara octawa doewé hadjat lijané.
3. Makamné Radèn Pandji Sandjaja-ngrangin, doemoenoeng ana ing desa Nglaran, distrik Korog, nalika orripé kang akal bakal ana ing kono, dadi panjadrananné wong kang waras saka ing lelara sarta andaooni hadjat lijané.
4. Makamné kjai Merti, doemoenoeng ana ing dochkoh Penggoeng desa lan distrik Tegal-amba, nalika orripé kang akal bakal ana ing kono, oega dadi panjadrananné kaja kang kasebeet ing doeroer.
5. Makamné bok lara Menir, doemoenoeng ana ing Kongoer, kang dadi watesé desa Sa-karri, onder-distrik Nawangan lan desa Tinata, onder-distrik Priengkochot, dadi panjadranan kaja kang kasebeet ing doeroer. Ananging para prijaji ora kena ngambah ing kono. Prijaji kang pada ngambah ing kono ora soewé nemoka soesahan.
6. Makamné Praboe Brawidjaja kang kaping lima lan embanné, doemoenoeng ana ing desa Kalak, distrik Poonoong.

Katjarita bareng Praboe Brawidjaja lolos saka kraton, lelana nameer koeta marang Paseroochan, Prabalingga, Bandjoerangi, Bali lan lija-lijané, wrekasanné bandjoor mana tapa ana ing guwa Kalak, kongsi sapoepoté joesranné, lajon kapetah ana ing desa Kalak kasebeet ing doeroer, dadi panjadranan kaja makaman lija-lijané.

Catetan Teks (*Textual Notes*)

1. **Koroepsi naskah** (*goevné*). Naskah asli maca: *moerid-moerridé kjai Boewana-keling pada moerinani goevné* — “para moerid-moerridé kjai Boewana-keling sami nesu dhateng *goevné*.” Tembung pungkasan menika koroepsi saking **goeroené** (“guru/sesepuhé”), inggih tembung ingkang dipoen-ginakaken ing naskah menika kangge nggambaraken sesambetanipoen Boewana-keling kaliyan para muridipoen. V

ing transkripsi punika salah maos saking *r*, ngruntuhaken *goeroen-é* dados *goeroe-né* lajeng *goev-né*. (*The scribe's v is a misreading of r, collapsing goeroen-é to goeroe-né and then to goev-né.*)_←

2. **Koroepsi naskah** (× *najang*). Naskah asli maca: *dadi panjadranané para dalang × najang lan nijaga*. Tandha × mratelakaken tembung ingkang ical, sarta *najang* punika salah maos saking **wajang** — aksara w kawaos *n*. Wangsulipoen ingkang leres njangkepi triwonan ritual Jawi ingkang limrah: *dalang* (dhalang), **wajang** (wayang), *nijaga* (niyaga/pengrawit). (*The × marks a dropped conjunction; najang is a misreading of wajang, restoring the standard ritual triad: puppeteer, wayang, gamelan musicians.*)_←
3. **Koroepsi naskah** (*dan-dan-dan-dan*). Naskah asli maca: *anggoné dan-dan-dan-dan, enggoné njadijani sandangpangango* — fonem *dan* kaambali kaping sekawan amargi panyerating pandang. Wangsulipoen ingkang leres: **dandan-dandan** (tata-tata, cecawis), tembung rangkep ingkang limrah kangge nedahaken kegiatan siyaga ing pesta temanten. (*The fourfold repetition is a scribal eye-skip; the correct form is dandan-dandan, the standard Javanese pre-wedding verb of active preparation.*)_←
4. **Koroepsi naskah** (× ×). Naskah asli maca: *Setraketipa × × soemoerop saka kanggep pasoeritané, bakal dak kawoela wirida ing kaloenggochan sapatoété*. Tandha × × mratelakaken tembung kalih wanda ingkang ical. Rekonstruksi **noeli** (“lajeng/kemudian”) dipun-usulaken awit: (1) cacahipoen wanda kothok kaliyan papan ingkang kothong; (2) nyambetaken logika janji Soeltan ingkang urutan — Setraketipa *noeli soemoerop* (lajeng mangertos) bilih lelabetanipoen kawigaten, *bakal* (lajeng) dipun-eparingaken kalungguhan ingkang pantes. (*Two-syllable slot; noeli “thereupon” supplies the logical connector the Sultan’s sequential vow requires. Alternatives bisa and poma are possible but less idiomatic.*)_←
5. **Koroepsi naskah** (× × × × *métochahé*) **saha sekawan koroepsi sanèsipoen** ing paragraf ingkang sami. Tandha × × × × mratelakaken tembung sekawan wanda: **goerawalan** (“énggal-énggalan, kesusu”), cocog kaliyan papan sekawan aksara. Rekonstruksi menika dipun-kiyataken dening frase ingkang sami persis wonten ing kaca 24 naskah: “*bareng kjai toemenggoweng Natapoera weroch manawa ana prijaji rawoch, goerawalan anggoné métochahé*” — formula ingkang sami (tamu dumadakan rawuh → ingkang kagungan griya énggal medhal nampi). Sekawan koroepsi sanèsipoen ing paragraf sami dipun-rampungaken tanpa tandha: *Hongbangsa Inggris* → *Bangsa Inggris* (wuwuhan *Hong-* ingkang boten trep, katitik kalih larik ing wingkingipoen); *Dangsa Inggris* → *Bangsa Inggris* (salah tulis B/D); *Nrdjawinangoen* →

Ardjawinangoen (gugus konsonan *Nr-* boten wonten ing basa Jawi; tembung ingkang leres kaserat gangsal kaping ing naskah); *Wiwit sama* → *Wiwit samana* (wanda pungkasan *-n* ical ing pindahan larik). (*Four-syllable slot confirmed by the identical formula at MS p. 24. Four secondary corruptions in the same paragraph also silently corrected — see analysis.*)_⌞

6. **Koroepsi naskah** (*ngopakara xxx majiké*). Naskah asli maca: *ngopakara xxx majiké anak-anakkoe kang pada mati*. Tandha *xxx* (tigang aksara kalebet diakritik) ngisi papan antawis kriya *ngopakara* (ngurusi, nyawisaken) saha tembung *majiké* (jasadipoen). Rekonstruksi **saé** (“kanthi saé, mesthi, trep”) dipun-usulaken awit: (1) cacahipoen aksara trep kaliyan papan ingkang kothong; (2) *ngopakara saé* inggih kolokasi limrah Jawi kangge siyaga jasad kanthi pantes; (3) swasana emosional — rama ingkang ndhawuhaken supados jasad para putranipoen kaprawat kanthi mesthèn — nguataken tembung katrangan kualitas. (*Three-character slot; ngopakara saé is the standard Javanese collocate for proper ritual preparation of the dead.*)_⌞